

YÜKSEK YARGI ORGANLARI ARASINDA İÇTİHAT BİRLİĞİNİN SAĞLANMASI

Ensuring the Unity of Jurisprudence Among the Higher Judicial Bodies

Doç. Dr. Uğur BULUT*

Öz: Hukuk kuralları, ülke çapında tutarlı ve birbiriyle uyumlu bir şekilde yorumlanarak uygulanmalıdır. Bunun sağlanabilmesi için sadece belirli yüksek yargı organlarının kendi içerisinde değil, tüm yargı sisteminde hukukun yeknesak uygulanmasını sağlamaya yönelik tedbirler alınmalıdır. Bu tedbirler, içtihat farklılıklarını teşvik ederek birbirine aykırı içtihatlar istikrar kazandıktan sonra devreye girmemelidir, içtihat aykırılıklarının istikrar kazanmasını baştan engellemeyi sağlamaya elverişli olmalıdır. Bu amaç doğrultusunda gereken durumlarda ilgili yüksek yargı organlarının tamamından üyelerin katılımıyla oluşan bir ortak kurul oluşturulmalı ve bu ortak kurul tarafından aynı veya benzer konuya ilişkin verilen karar ilgili tüm yargı kolları bakımından sonuç doğurabilmelidir. Hatta Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru yargılamalarında da duruma göre benzer bir usul benimsenebilmelidir. Zira Anayasa Mahkemesi de diğer yargı kollarındaki içtihatlarla yönelik temel hak ihlali iddialarını karara bağlarken ilgili içtihatları değerlendirerek sonuca gitmekte ve böylece içtihatları değiştirici veya yönlendirici bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle, bu etkiyi haiz kararların ilgili içtihadı geliştirmiş olan yüksek yargı organının da sürece katılımıyla ortaya çıkmasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Bu katılımın sadece görüş sunmak veya belirli sayıda oy yetkisini haiz üye göndermek suretiyle sağlanması mümkündür. Kuşkusuz, böyle bir yeni sistem Anayasa değişikliği gerektirebilecek nitelikte olup bu süreçte konunun farklı boyutlarıyla ele alınarak tartışılması mümkündür. Ancak, yüksek yargı organları arasındaki içtihat farklılıklarının derinleşmesinin engellenmesi için bir yol bulunması gerektiğini; aksi hâlin, hukuk devleti ilkesiyle bağdaşması güç görünen sonuçlar doğurduğunu düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Hukuk Birliği, İctihatların Birleştirilmesi, Yüksek Yargı, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay

Abstract: The rules of law should be interpreted and applied consistently and harmoniously across the whole country. In order to achieve this, measures should be taken to ensure the uniform application of the law throughout the judicial system, not only within particular higher judicial bodies. These measures should not be implemented once conflicting jurisprudence has stabilized, but rather they should aim to prevent the stabilization of conflicting jurisprudence from occurring in the first instance. To achieve this objective, it is recommended to establish a joint committee comprising representatives from all pertinent higher judicial entities as needed. The decisions made by this committee regarding the same or similar matters should carry weight across all pertinent judicial branches. A comparable approach should also be implemented by the constitutional complaint procedures of the Constitutional Court. This is due to the fact that the Constitutional Court assesses pertinent case law when adjudicating fundamental rights claims vis-à-vis the case law of other jurisdictions, thereby assuming a role in shaping or directing the development of case law. Hence, we contend that it would be more suitable for decisions carrying such consequences to be reached through the involvement of the superior judicial entity responsible for shaping the pertinent legal precedents. This involvement could be facilitated either through the submission of an opinion or by the appointment of a specific number of voting members. Certainly, the implementation of such a novel system may necessitate a constitutional amendment, offering an opportunity to dissect the issue from various perspectives throughout this deliberative process. Nonetheless, we posit that measures ought to be devised to forestall the exacerbation of jurisprudential disparities among the superior judicial entities; failing to do so risks yielding repercussions that appear incongruous with the principles of the rule of law.

Keywords: Unity of Law, Unification of Jurisprudence, Higher Judiciary, Constitutional Court, Court of Cassation, Council of State.

* İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ugur.bulut@bakircay.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4347-1799 DOI: 10.57083/adaletdergisi.1573517
Makale Geliş Tarihi: 18.07.2024, Makale Kabul Tarihi: 30.09.2024

GİRİŞ

Türk hukukunda çeşitli yargı kolları içerisinde ayrı ayrı düzenlenen temyiz incelemesi kapsamında, ilgili yargı kolunda ortaya çıkan içtihat farklılıklarını giderici çeşitli yöntemler öngörülmüştür. Ancak, bu yöntemler genellikle içtihat farklılıkları ortaya çıkıp yerleştikten sonra işletilebilmekte ve içtihat farklılıklarını en baştan engelleyici önlemler alınmamaktadır. Ayrıca, her bir yargı koluna ilişkin temyiz organı sadece kendi alanında içtihat farklılıklarını giderici kararlar alabilmekte; diğer yargı kollarına etki edebilecek konularda, yüksek yargı organları arasında içtihatların farklı yönde gelişmesi olağan karşılanmaktadır. Dahası, tüm yargı kollarında verilen kararlara yönelik temel hak ihlâli başvurularını inceleyen Anayasa Mahkemesi de yüksek yargı organlarının temyiz incelemelerine etki eden diğer bir üst yargı organı olarak etkili olmaktadır. Böylece, özellikle Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay'ın birbiriyle çelişen, farklı yönde içtihatları dikkat çekmektedir. Her bir yargı koluna ilişkin temyiz, bu tür içtihat farklılıklarını engelleyici bir görev üstlenmelidir. Önemle vurgulamak gerekir ki, bundan kastımız içtihatların birleştirilmesi yoluyla yerleşik içtihat farklılıkların belirli bir yönde ve sadece ilgili yargı koluna münhasır olarak giderilmesi değil; aksine, içtihat farklılıkların ortaya çıkmasını baştan engelleyici ve ilgili kararın bağlantılı olduğu diğer yargı kolları bakımından da etkili bir yöntem benimsenmesi ihtiyacıdır.

Çalışmamızda öncelikle temyizın amacı ve içtihat farklılıklarının önlenmesi konusunda akla ilk gelen düzenleme olan içtihatların birleştirilmesi kurumuna ilişkin açıklamalar yapılacaktır. Böylece, esasen bu kurumun çalışmaya konu amacı gerçekleştirme konusunda yeterli bir düzenleme olmadığı ortaya konularak konuya ilişkin örnek içtihat farklılıklarına değinilecek ve karşılaştırmalı hukuktaki düzenlemeler de dikkate alınarak görüş ve tavsiyelerimiz açıklanacaktır.

I. KANUN YOLLARININ VE BU KAPSAMDA TEMYİZİN AMACI

Kanun yolları, geniş anlamda tüm karar ve işlemlere karşı koyma yollarını kapsayan hukukî çare tanımı¹ kapsamında yer alır. Mahkeme kararlarına karşı başvuru, erteleyici ve aktarıcı etki olarak adlandırılan² etkilere sahip olan başvuru yolları ise, dar anlamda kanun yolu olarak kabul

¹ Süha Tanrıver, Medenî Usul Hukuku, C. II, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 41; Abdurrahim Karşı, Medenî Muhakeme Hukuku, 5.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 753; Muhammet Özkes, Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku, 15.Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 2156; Muhammet Özkes, 100 Soruda Medenî Usûl Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi (İstinaf ve Temyiz), 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 36; Tolga Akkaya, Medenî Usûl Hukukunda İstinaf, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009b, s. 54.

² Erteleyici etki, hükmün şekli anlamda kesinleşmesinin engellenmesi; aktarıcı etki ise, incelemenin bir üst mahkeme tarafından yapılması anlamına gelmektedir. Bkz. Ejder Yılmaz, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. IV, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 4891; Özkes, 2017, s. 2158; Tanrıver, 2022, s. 42; Murat Atalı/İbrahim Ermenek/Ersin Erdoğan, Medenî Usûl Hukuku, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 601; Akkaya, 2009b, s. 57 vd.

edilmektedir.³ Bu tanımlar kapsamında yer alan başvuru yolları ve özel olarak kanun yolları çeşitli amaçlarla düzenlenmiştir. Yargılama kalitesinin artırılması ve kararların denetlenmesi mekanizmasının oluşturulması yoluyla somut olay adaletinin sağlanması haricinde, genel anlamda hukukî güvenliğin, içtihat birliğinin ve hukukun yeknesak uygulanmasının sağlanması da kanun yollarının amaçları arasında sayılabilir.⁴

Kanun yollarına ilişkin sınıflandırmalar içerisinde temyiz, istinaf kanun yoluyla birlikte olağan kanun yolları arasında kabul edilmektedir. Ancak, her iki kanun yolunun tarihi gelişimi, kapsamı ve kuralları dikkate alındığında bu kanun yollarının farklı aslî amaçlara yöneldiği söylenebilir. Bu kapsamda temyiz kanun yolunun aslî amaçlarının hukukun gelişmesi ve ülke çapında yeknesak uygulanması ile hukuk birliğinin sağlanması olduğu görülmektedir. Esasen temyiz incelemesini yapmakla görevlendirilen mercilerin her ülkede tek bir mahkeme olarak kurulması da tek bir merkezden tüm ülkede hukuk birliğinin sağlanması amacıyla örtüşmektedir.⁵ Ancak, temyiz aşamasında birden fazla görevli dairenin mevcut olması, aynı daire içerisinde farklı heyetlerin kurulabilmesi, üyelerin zamanla değişmesi nedeniyle aynı daireden farklı kararlar çıkabilmesi ve önceki içtihatların sistemli bir şekilde tasnif edilmemesi ile araştırılmaması gibi birçok sebep temyiz aşamasında içtihat birliğini sağlamayı olumsuz yönde etkilemektedir.⁶

³ Selçuk Öztek, “Temyiz Kanun Yolunun Tarihçesine İlişkin Bazı Tespitler”, MÜHF-HAD, S.2, 2015, s. 120; Selçuk Öztek, “HUMK m. 427’deki Kesinlik Sınırının Temyiz Kanun Yolunun Amacı Bakımından Değerlendirilmesi ve Anayasa Mahkemesinin 20.1.1986 Tarihli Kararı”, S.2, 1987, MÜHF-HAD, s. 62; Yılmaz, 2021b, s. 4891; Tanrıver, 2022, s. 42; Özkes, 2017, s. 2157-2158; Özkes, 2016, s. 36; Atalı/Ermenek/Erdoğan, s. 601; Akkaya, 2009b, s. 57.

⁴ Bu konuda bkz. Baki Kuru/Burak Aydın, Medenî Usul Hukuku, C. II, 3.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024b, s. 1323 vd; Ramazan Arslan/Ejder Yılmaz/Sema Taşpınar Ayvaz vd, Medenî Usul Hukuku, 7.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 621; Tanrıver, 2022, s. 43-45; Karşı, s. 755; Özkes, 2017, s. 2151-2152; Atalı/Ermenek/Erdoğan, s. 599-600; Akkaya, 2009b, s. 69.

⁵ Temyiz kanun yolunun amacı, bu konudaki görüşler ve değerlendirmeler için ayrıca bkz. Selçuk Öztek, Türk Medeni Yargılama Hukukunda İstinaf ve Temyiz, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 44 vd; Uğur Bulut, Medenî Usul Hukukunda Temyiz İncelemesinin Kapsamı ve Sınırları, Adalet Yayınevi, Ankara, 2023, s. 197-200.

⁶ Gürsel Özkan, “Mukayeseli Hukukta İctihat Farklılığının Giderilmesi, İdari Uyuşmazlıklarda Hızlandırma Müesseseleri ve Türk İdari Yargısı İçin Öneriler”, Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu 155.Yıl, 10-11 Mayıs 2023, Danıştay Yayınları, Ankara, 2023, s. 77; Yunus Emre Yılmazoğlu, “İctihat Farklılıklarının Temel Hak ve Özgürlükler Yönünden Değerlendirilmesi”, S.13, 2019, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, s. 552.

II. İÇTİHATLARIN BİRLEŞTİRİLMESİ KURUMUNUN AMAÇ VE KAPSAMI

A. GENEL OLARAK

İçtihatların birleştirilmesi kurumu, ilk defa 1926 tarihli ve 834 sayılı Mahkeme-i Temyiz Teşkilâtının Tevsiine Dair Kanun'un⁷ 3. maddesiyle hukuk sistemimize girmiş;⁸ 1928 tarihli ve 1221 sayılı Temyiz Mahkemesi Teşkilâtına Dair Kanun'un 8. maddesinde; devamında 1973 tarihli 1730 sayılı Yargıtay Kanunu'nun⁹ 20. maddesinde ve nihayet yürürlükteki 1983 tarihli ve 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun¹⁰ 45. maddesinde varlığını sürdürmüştür.¹¹ Böylece adli yargıda temyiz merci olan Yargıtay, içtihatları birleştirme yetkisini haiz olarak bu konuda bugüne kadar birçok karar vermiştir.

İdarî yargı bakımından 1925 tarihli ve 669 sayılı Şurayı Devlet Kanunu'nun¹² ilk hâlinde içtihatların birleştirilmesi yönünde bir düzenleme olmamasına rağmen, 1931 tarihli ve Şurayı Devlet Kanununun Bazı Maddelerinin Tadiline ve Tayyına ve Kanuna İlâve Edilecek Bazı Maddelere Dair Kanun'un¹³ 15. maddesiyle içtihatları birleştirme yetkisi kabul edilmiştir.¹⁴ Daha sonra 1938 tarihli ve 3546 sayılı Devlet Şûrası Kanunu'nun¹⁵ 29. maddesi; 1964 tarihli ve 521 sayılı Danıştay Kanunu'nun¹⁶ 24, 45 ve 46. maddeleri ve nihayet yürürlükteki 1982 tarihli ve 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun¹⁷ 18, 39 ve 40. maddelerinde idarî yargının temyiz merci olan Danıştay'ın içtihatları birleştirme yetkisi varlığını sürdürmüştür.

Ayrı bir yargı koluna¹⁸ dahil olup olmadığı ve niteliği konusundaki tartışmalar¹⁹ bir yana, Sayıştay²⁰ da kendi görev alanına giren konularda

⁷ RG, 27.05.1926, S. 383.

⁸ Baki Kuru, İçtihatların Birleştirilmesi Yolu ile İlgili Bazı Sorunlar, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977, s. 13; Ejder Yılmaz, "İçtihadı Birleştirme" veya "Adaletteki Çelişkiye Son Verme" İhtiyacı", Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2000, s. 6; Hakan Pekcanitez, "Yargıtay Yönünden Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Değerlendirilmesi", S.144, 2019, TBBD, s. 390.

⁹ RG, 26.05.1973, S. 14546.

¹⁰ RG, 08.02.1983, S. 17953.

¹¹ İçtihatları birleştirme kurumunun tarihi gelişimi için bkz. Kuru, 1977, s. 12 vd; Pekcanitez, 2019, s. 390 vd.

¹² RG, 07.12.1925, S. 238.

¹³ RG, 02.08.1931, S. 1862.

¹⁴ Serkan Kızılyel, "Danıştay İçtihatları Birleştirme Usulünün Formel İşleyişi Üzerine", S.119, 2015, TBBD, s. 117.

¹⁵ RG, 30.12.1938, S. 4098.

¹⁶ RG, 31.12.1964, S. 11896.

¹⁷ RG, 20.01.1982, S. 17580.

¹⁸ Bu konuda bkz. İlhan E. Postacıoğlu/Sümer Altay, Medenî Usûl Hukuku Dersleri, 8.Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020, s. 36 vd; Baki Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. I, 6.Baskı, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001a, s. 2 vd; Baki

içtihatları birleştirme yetkisini haizdir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk olarak 1934 tarihli ve 2514 sayılı Divanı Muhasebat Kanunu'nun²¹ 58. maddesinde; daha sonra, 1967 tarihli ve 832 sayılı Sayıştay Kanunu'nun²² 80. maddesinde ve nihayet yürürlükteki 2010 tarihli ve 6085 sayılı Sayıştay Kanunu'nun²³ 58. maddesinde içtihatların birleştirilmesine yer verilmiştir.²⁴ Böylece, adli ve idari yargı kolları haricinde doktrinde hesap yargısı olarak yer verilen bu alanda da içtihatların birleştirilmesine karar verilebilmesi mümkün olup Sayıştay'ın da bugüne kadar bu yönde çeşitli kararlar verdiği görülmektedir.

B. İÇTİHATLARIN BİRLEŞTİRİLMESİNİN AMACI

İlk bölümde değinildiği üzere, hukukun gelişmesinin sağlanması kanun yollarının amaçları arasındadır. Hukukun gelişmesi sürecinde farklı ve hatta birbiriyle çeliştiği söylenebilecek yargı kararlarının ortaya çıkması mümkündür. Bu noktada önemli olan, hukukun yeknesak uygulanması ihtiyacını tamamen bertaraf edici nitelikte, farklı yöndeki kararların derinleşerek yerleşmesini engellemektedir. Bu ise, hukukumuzda içtihatların birleştirilmesi kurumuyla sağlanmak istenmiştir.

Konuyla ilgili olarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, aynı yüksek yargı organının farklı içtihatlarının hukukî güvenlik ilkesini ihlâl ederek toplumun yargısal sisteme olan güvenini azalttığı ve bizzat hukukî güvensizlik kaynağı olabileceği ifade edilmiştir. Mahkeme, içtihat farklılıklarının dinamik ve gelişimci bir hukuk düzeninin doğal bir sonucu olduğunu, önemli olan hususun içtihatlar arasında derin ve süreklilik arz eden çelişkilerin bulunup bulunmadığı ve iç hukukta bu çelişkileri ortadan kaldırmaya elverişli mekanizmaların bulunup bulunmadığı olduğunu da vurgulamış; ancak, somut bir olayda, ilgili tarafın içtihatların birleştirilmesi

Kuru/Burak Aydın, Medenî Usul Hukuku, C. I, 3.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024a, s. 37 vd; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz vd, s. 65 vd; Mine Akkan, Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku, 15.Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 79 vd; Atalı/Ermenek/Erdoğan, s. 29 vd.

¹⁹ Doktrinde yapılan ayrımlarda yargı kolları arasında hesap yargısı olarak Sayıştay'a yer verilebilmektedir. Bkz. Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz vd, s. 83; Karslı, s. 53; Atalı/Ermenek/Erdoğan, s. 34.

²⁰ Sayıştay'ın tarihi gelişimi ve niteliği hakkında ayrıca bkz. A. Şeref Gözübüyük, "Sayıştay", S.3, 1962, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, s. 303 vd; Recai Akyel, "Bir Hesap Yargısı Olarak Sayıştay", S. 23, 2015, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, s. 2 vd.

²¹ RG, 25.06.1934, S. 2735.

²² RG, 27.02.1967, S. 12538.

²³ RG, 19.12.2010, S. 27790.

²⁴ Sayıştay'ın ilam niteliğinde olmayan idari nitelikteki kararlarının birleştirilmesi usûlü ayrı bir madde olarak Sayıştay Kanunu'nun 59. maddesinde düzenlenmiştir.

talebiyle yaptığı başvurunun reddedilmiş olmasını da dikkate alarak adil yargılanma hakkının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.²⁵

Anayasa Mahkemesi de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından hareketle içtihat farklılıklarını giderme görevinin ilgili yüksek mahkemelere ait olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, ilgili yüksek mahkeme, münferit olaylarda farklı yönlerde içtihatlarda bulunmamalı; gerekirse içtihat farklılıklarını giderecek mekanizmalar işletilmelidir.²⁶ Aksi hâlde, bizatihi içtihat farklılığının kendisi adil yargılanma hakkı ihlali teşkil edecektir.²⁷ Diğer yandan, Anayasa Mahkemesi, içtihat oluşturma ve değiştirme yetkisinin aslı olarak ilgili yüksek yargı organında olduğunu vurgulamakta; sürekli ve istikrar kazanmış bir içtihat söz konusu değilse, bizatihi önceki kararlardan farklı bir yönde karar verilmiş olmasını bir temel hak ihlali olarak görmemektedir.²⁸ Burada belirtmek gerekir ki, Anayasa Mahkemesi'nin her içtihat değişikliğine dahil olmak istememesi bireysel başvuru yolunun istisnâi niteliği ile uyumlu olmakla beraber, bu durum ilgili yüksek yargı organı tarafından öngörülebilir olmayacak bir şekilde içtihatların sürekli değiştirilebilmesinin mümkün olduğu şeklinde değerlendirilmemelidir.

İçtihatların farklılaşmaması ve belirli bir yönde gelişmesi için ilgili kararlarda vurgulanan mekanizma, Türk hukuku bakımından içtihatların birleştirilmesi kurumu olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim, doktrinde de içtihatların birleştirilmesi, hukukun yeknesak uygulanmasını ve yargı kararlarında istikrarı sağlayarak bireylerin yargı sistemine olan güveninin korunması araçlarından kabul edilmektedir.²⁹

C. İÇTİHATLARIN BİRLEŞTİRİLMESİNİN KAPSAMI

1. Genel Açıklamalar

İçtihatların birleştirilmesi kurumu, Yargıtay Kanunu, Danıştay Kanunu ve Sayıştay Kanunu'nda ayrı ayrı ve her bir üst yargı organının görev alanı bakımından düzenlenmiştir. Buna göre, Yargıtay'da yer alan hukuk ve ceza daireleri dikkate alınarak Yargıtay Kanunu'nda birden fazla farklı içtihatların birleştirilmesi usûlüne yer verilmiştir. Buna göre, Hukuk Genel Kurulu, Ceza Genel Kurulu ve Yargıtay Büyük Genel Kurulu çeşitli şartlar altında içtihatların birleştirilmesi konusunda görevlendirilmiş ve genel olarak bu kurulların her biri görevli olduğu noktada İçtihadı Birleştirme Kurulu olarak

²⁵ Çelebi ve diğerleri/Türkiye, AİHM, Başvuru No: 582/05, K.T. 09.02.2016, § 52, 55 (<https://hudoc.echr.coe.int/>, s.e.t. 20.06.2024).

²⁶ Aşır Tunç Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2015/17453, K.T. 22.01.2019, § 64-66 (RG, 12.02.2019, S. 30684).

²⁷ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Ali Güzel, “İçtihat Uyuşmazlığı Nedeniyle Adil Yargılanma Hakkının İhlali”, Çalışma ve Toplum, C.3, S.78, s. 2020 vd; Yılmazoğlu, 2019, s. 555 vd.

²⁸ Adem Bektaş Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2018/35591, K.T. 21.09.2023 (RG, 09.01.2024, S. 32424).

²⁹ Kuru/Aydın, 2024b, s. 1469; Pekcanitez, 2019, s. 387.

adlandırılmıştır (Yargıtay Kanunu m. 15-16, 45/7). Danıştay ve Sayıştay bakımından ise, böyle bir ayırım yapılmaksızın İçtihatları Birleştirme Kurulu ve Sayıştay Genel Kurulu'na görev verilmiştir (Danıştay Kanunu m. 18; Sayıştay Kanunu m. 25/2-a, 58). O hâlde, Sayıştay ve Danıştay'ın aksine Yargıtay bünyesine içtihatların birleştirilmesiyle görevli üç farklı organın mevcut olduğu söylenebilir.³⁰ Yargıtay'da iki organın kendi yargı alanı içerisindeki içtihat farklılıklarını gidermekle; üçüncü organ olan Yargıtay Büyük Genel Kurulu'nun ise -daha üst bir organ olarak- her iki yargı alanı arasındaki içtihat farklılıklarını gidermekle görevli olduğu görülmektedir.

Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da³¹ da bireysel başvurular bakımından farklı içtihatların birleştirilmesine yer verilmiştir. Buna göre, komisyonlar arasındaki içtihat farklılıkları bağlı oldukları bölümler; bölümler arasındaki içtihat farklılıkları ise, Genel Kurul tarafından karara bağlanmaktadır (AYMK m. 50/4).³² Bu konudaki karar, hukuken diğer yargı kollarındaki gibi bir içtihatların birleştirilmesi kurumuna yönelik değildir. Zira, bireysel başvuru, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasına dayanmakta olup bu yolda doğrudan belirli bir konuda esasa ilişkin karar verilmesi mümkün değildir. Ancak, ihlal iddiası doğrultusunda yapılan değerlendirmelerde oluşabilecek içtihat farklılıkları dahi giderilmek istenmiştir. Ayrıca, bireysel başvuru incelemesi, tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderildiğinden,³³ gerek doğrudan ihlal kararının dayanaklarıyla gerekse dolaylı olarak belirli yönde içtihatların oluşturulmasına aracılık etmesi sebebiyle ayrı bir önemi haizdir.

2. Konu Bakımından

İçtihatları birleştirme kararına konu edilebilecek içtihat farklılıklarının konusu bakımından kanunî düzenlemede herhangi bir sınırlama yapılmamıştır. Ancak, işin niteliği gereği, bağlayıcı ve kesin bir karara bağlanması mümkün olmayan konularda içtihatların birleştirilmesine karar verilmesi düşünülemez. Örneğin, belirli bir vakıanın hukukî niteliğinin

³⁰ Pekcanitez, 2019, s. 387.

³¹ RG, 03.04.2011, S. 27894.

³² Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 22. maddesi uyarınca, bireysel başvuruları karara bağlamak üzere bir başkanvekili başkanlığında altışar üyesi olan iki bölüm bulunur. Bölümler, bir başkanvekilinin başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Bölüm ve komisyonların oluşumu ve iş bölümü ile ilgili hususlar İçtüzükle düzenlenir.

³³ Bu konuda bkz. Mehmet Emin Alpaslan, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru ve Kararların Medenî Usûl Hukukuna Etkileri, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023, s. 581 vd; Süleyman Burak Gündoğdu, Medenî Yargıda Usûl Kurallarına Aykırılığın Anayasa Mahkemesi'nce Bireysel Başvuru Yoluyla Denetlenmesi, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 112 vd.

takdir edilmesinde hâkime tanınan yetkiyi tamamen bertaraf edici ve somut olayın özelliklerinin değerlendirilmesini engelleyici nitelikte bir konuda içtihatların birleştirilmesine karar verilemez.³⁴ Yine Yargıtay, niteliği gereği farklı kurallara tâbi olan yargılamalarda verilen kararların birbirinden farklı olması hâlinde, esasen içtihatların birleştirilmesini gerektirecek nitelikte ve aynı şekilde uygulamaya tâbi tutulabilecek bir yargılama konusu olmadığı gerekçesiyle içtihatların birleştirilmesine yer olmadığına karar vermektedir.³⁵

Yargıtay³⁶ ve Danıştay,³⁷ içtihatların birleştirilmesine karar verilebilmesi için içtihat farklılığının devamlılık ve istikrar kazanmış olması gerektiği vurgulanmakta; aksi hâlde içtihatların birleştirilmesine yer olmadığına karar verilmektedir.³⁸ Kuşkusuz, hukukun gelişmesi ve içtihatlara konu hukukî meselenin olgunlaşabilmesi için doğrudan içtihatların birleştirilmesi gibi bağlayıcı ve kesin bir çözüme gidilmemesi gerekir. İlgili konuda varılacak sonucun tam ve doğru olarak değerlendirilebilmesi için belirli bir uygulama sürecinde olgunlaşmasının beklenmesi yerindedir.³⁹ Ancak, içtihat farklılığının istikrar kazanarak sürekli hâle gelmesi gerektiği ifadesine de tereddütle yaklaşılması gerekir.⁴⁰ Zira, yukarıda da değinildiği gibi,⁴¹ temyizın aslî amacı hukuk ve içtihat birliğini sağlamaktır. Hukukun gelişmesi ve hukuk birliğinin sağlanması amaçları arasında makul bir dengenin sağlanması gerekir. Bu noktada, içtihat farklılıkları hukukî güveni zedeleyecek derecede yerleşip istikrar kazanmadan içtihatların birleştirilmesi yolunun tercih edilmesi daha yerinde olabilir. Zaman içerisinde söz konusu içtihatların birleştirilmesi kararının değiştirilmesi veya en azından konunun yeniden tartışmaya açılması ihtiyacı hissedilirse, bu konuda yeni bir içtihatların birleştirilmesi kararı verilmesi yolunun işletilmesi mümkündür.⁴²

³⁴ Yargıtay İBK, E: 2019/3, K: 2021/2, T: 22.10.2021 (Kazancı); Yargıtay İBK, E: 2018/3, K: 2019/4, T: 28.06.2019 (Kazancı).

³⁵ Yargıtay İBK, E: 2017/7, K: 2019/2, T: 22.03.2019 (RG, 26.09.2019, S. 30900).

³⁶ Yargıtay İBK, E: 2017/3, K: 2018/3, T: 13.04.2018 (Kazancı).

³⁷ Danıştay İBK, E: 2021/2, K: 2022/1, T: 15.03.2022 (Kazancı).

³⁸ Sayıştay'ın münferit olaylar özelinde dahi karşı görüşlere rağmen içtihatların birleştirilmesine karar verdiği görülmektedir. Bkz. Sayıştay İBK, E: 2017/1, K: 5415/1, T: 16.10.2017 (RG, 02.02.2018, S. 30320).

³⁹ Nitekim bu yönde bkz. Pekcanitez, 2019, s. 386-387. Nitekim Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 152. maddesinin son fıkrasında yer alan daha önce verilen red kararının Resmî Gazete'de yayınlanmasından itibaren "*on yıl geçmedikçe*" aynı hükme ilişkin Anayasaya aykırılık iddiasında bulunamayacağı şartına ilişkin yorumunu değiştirmiş ve buna gerekçe olarak da hükmün uygulamada ortaya çıkardığı daha önce öngörülememiş sonuçlara dayanmıştır. Bkz. AYM, E: 2023/177, K: 2024/30, T: 01.02.2024 (RG, 20.05.2024, S. 32551).

⁴⁰ Nitekim, münferit içtihat farklılıkları hâlinde dahi içtihatların birleştirilmesi şartlarının gerçekleşmiş olabileceği hakkında bkz. Kuru, 1977, s. 25.

⁴¹ Bkz. yuk. I, B.

⁴² Kuru, 1977, s. 35; Kuru/Aydın, 2024b, s. 1475; Pekcanitez, 2019, s. 396.

3. Yetkili Mercı Bakımından

Yargıtay'da Hukuk Genel Kurulunun benzer olaylarda birbirine aykırı biçimde verdiği kararları ile Ceza Genel Kurulunun yine benzer olaylarda birbirine aykırı olarak verdiği kararları veya Hukuk Genel Kurulu ile Ceza Genel Kurulu; Hukuk Genel Kurulu ile bir hukuk dairesi; Hukuk Genel Kurulu ile bir ceza dairesi veya Ceza Genel Kurulu ile bir ceza dairesi; Ceza Genel Kurulu ile bir hukuk dairesi veya bir hukuk dairesi ile bir ceza dairesi arasındaki içtihat uyuşmazlıklarını gidermek ve içtihatları birleştirmek görevi Yargıtay Büyük Genel Kurulu'na aittir (Yargıtay Kanunu m. 16/1). Hukuk Genel Kurulu ise, hukuk daireleri arasındaki içtihat uyuşmazlıkları veya bir hukuk dairesinin kendi içtihatları arasındaki uyuşmazlıklar bulunursa ya da bir hukuk dairesi yerleşmiş içtihadından dönmek isterse,⁴³ içtihatların birleştirilmesi konusunda görevlidir. Benzer şekilde Ceza Genel Kurulu da ceza daireleri arasındaki içtihat uyuşmazlıkları veya bir ceza dairesinin kendi içtihatları arasındaki uyuşmazlıklar bulunursa ya da bir ceza dairesi yerleşmiş içtihadından dönmek isterse, içtihatların birleştirilmesi konusunda görevlidir (Yargıtay Kanunu m. 15/1). Görüldüğü gibi, Yargıtay teşkilâtında yer alan daireler arasındaki veya bir dairenin kendi içerisindeki içtihat farklılıklarını giderme görevi ilgili Genel Kurul'a; herhangi bir genel kurulun dahil olduğu veya farklı yargı alanları arasındaki daireler arasındaki içtihat farklılıklarını giderme görevi ise, Yargıtay Büyük Genel Kurulu'na verilmiştir.⁴⁴ Bu tercih, bir üst yargı organı olarak Yargıtay teşkilâtı içerisinde yer alan farklı alanlara ilişkin dairelerin görevlerine uygun görülebilir. Ancak, tamamen uzmanlık alanı olan yargı alanlarına göre bir belirleme yapılmadığını da vurgulamak gerekir. Nitekim, ceza genel kurulu ile ceza dairesi veya hukuk genel kurulu ile hukuk dairesi arasındaki bir içtihat farklılığını giderme görevi de ilgili uzmanlık alanından olmayan üyelerin de katılımıyla oluşan Yargıtay Büyük Genel Kurulu'na verilmiştir. Bu nedenle, uzmanlık alanına göre bir belirleme yanında esasen Yargıtay'ın tek bir üst organ olarak dikkate alındığı sonucuna varılabilir.

Danıştay Kanunu'nda, tek bir kurul olarak İçtihatları Birleştirme Kurulu düzenlenmiş (Danıştay Kanunu m. 18); Danıştay'da yer alan idarî ve

⁴³ Türk hukukunda bir dairenin kendi içtihadından dönmek için içtihatların birleştirilmesi usûlünü uygulamaksızın doğrudan kendisinin içtihat değiştirme yoluna gitmesi bilinen ve yerleşen bir uygulama hâline gelmiştir: "Dairelerin kararları arasındaki farklılık, birbirine benzer davalarda sağlık raporu delilinin değerlendirilmesinden ve bununla ilintili biçimde ispat yükünün yöneltilmesinden kaynaklanmıştır. Dolayısıyla, 2797 sayılı Kanun'un 15. maddesinin ikinci fıkrasının (b) veya (c) bendi uyarınca Yargıtayın ilgili dairesinin konuyu Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulundan ziyade, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu önüne getirmesi ve yeknesak bir uygulamanın sağlanması mümkün olabilirdi. Bununla birlikte, Yargıtay daireleri bu gibi durumlarda kendiliğinden içtihatlarını değiştirme yoluna gittiğinden, yasada belirtilen yolun teoride kaldığı ve etkili bir çözüm sunamadığı anlaşılmaktadır." Tükan Bal Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2013/6932, K.T. 06.01.2015, § 71 (RG, 09.05.2015, S. 29350).

⁴⁴ İçtihatları birleştirme kararları bakımından tüm kurullar İçtihadı Birleştirme unvanıyla toplanmaktadır. Buna göre, Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu, Yargıtay İçtihadı Birleştirme Ceza Genel Kurulu ve Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu sıfatıyla kararlar verilmektedir (Güzel, s. 2002).

vergi dava dairelerinin kendi içerisinde içtihatları birleştirme kurulu olarak karar vermesi şeklinde ayrı bir usûle yer verilmemiştir. Sayıştay Kanunu'nda ise, özel bir içtihatları birleştirme kurulundan söz edilmeksizin, daireler veya temyiz kurulu tarafından verilen birbirine aykırı içtihatların birleştirilmesi görevinin Sayıştay Genel Kurulu'na ait olduğu düzenlenmiştir (Sayıştay Kanunu m. 25/2-a, 58). Diğer yandan, Sayıştay bakımından ilâm niteliğinde olmayan idarî kararlar bakımından da bir tür birleştirme usûlü düzenlenmiş ve bu konudaki görev Sayıştay Başsavcısının da katılma yetkisiyle Sayıştay Genel Kurulu'na verilmiştir (Sayıştay Kanunu m. 59).

Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da bireysel başvurulara ilişkin istisnâî düzenlemede ise, komisyonlar arasındaki içtihat farklılıklarının bağlı oldukları bölümler; bölümler arasındaki içtihat farklılıklarının ise, Genel Kurul tarafından karara bağlanacağı düzenlenmiştir (AYMK m. 50/4). Ancak, genel açıklamalar bölümünde de değinildiği üzere, Anayasa Mahkemesi bakımından düzenlenen bu usûl hukukî olarak içtihatların birleştirilmesi prosedürü niteliğinde değildir.

4. Bağlayıcılık Etkisi Bakımından

Bir önceki başlıkta değinilen mercilerden her biri, sadece kendi görev alanlarında bağlayıcı etkiyi haiz⁴⁵ içtihatların birleştirilmesi kararı verebilmektedir. Nitekim, Yargıtay Kanunu'na göre, *ıctihadı birleştirme kararları benzer hukukî konularda Yargıtay Genel Kurullarını, dairelerini ve adliye mahkemelerini* bağlamakta (Yargıtay Kanunu m. 45/5); Danıştay Kanunu'na göre, ıctihadı birleştirme kararlarına *Danıştay daire ve kurulları ile idari mahkemeler ve idare* uymak zorunda olmakta (Danıştay Kanunu m. 40/4); Sayıştay Kanunu'na göre ise, içtihatları birleştirme kararlarına *Sayıştay daire ve kurulları ile kamu idareleri ve sorumlular* uymak zorunda olmaktadır (Sayıştay Kanunu m. 58/3). İlgili üst yargı organlarının görev alanları da dikkate alındığında, birinin diğer yargı koluna giren bir mahkeme veya uyuşmazlığı bağlayıcı bir karar vermesi mümkün değildir.⁴⁶ Daha açık bir ifadeyle, Danıştay tarafından verilen bir içtihatları birleştirme kararı adli

⁴⁵ İctihatları birleştirme kararlarının bağlayıcı olmasının genel ve bağlayıcı kural koyma yetkisinin münhasıran TBMM'ye ait olması ile hiçbir organın yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremeyecek olmasına aykırılık teşkil etmesi, Anayasa'da Yargıtay'a böyle bir yetki verilmemiş olması karşısında bu yetkinin hukuk devleti ile güçler ayrılığı ilkesiyle de bağdaşmadığı ileri sürülerek ilgili düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olması sebebiyle iptali talep edilmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi, iptal talebini reddetmiştir. Bkz. AYM, E: 1968/38, K: 1969/34, T: 12.06.1969 (RG, 29.01.1970, S. 13412).

Bu etki nedeniyle içtihatları birleştirme kararlarının bir yandan yargı ıctihadı; diğer yandan ise, hukuk normu niteliği taşıyan çift kimlikli bir karar/işlem türü olduğu hakkında bkz. Ali D. Ulusoy, Türk İdare Hukuku, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 88.

⁴⁶ Kuru, 1977, s. 29; Muhammet Özkes, "Yargılama Bütünlüğü İçinde Medenî ve İdarî Yargıya Bakış ve Değerlendirme", İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, S.23, 2024, s. 34.

yargıya dahil herhangi bir hukuk veya ceza mahkemesini bağlamamakta;⁴⁷ Sayıştay tarafından verilen bir içtihadı birleştirme kararı da adli yargıya dahil bir ceza mahkemesini veya idari yargıya dahil bir vergi mahkemesinin bağlamamaktadır. Kuşkusuz, farklı yargı kollarında yer alan bu mahkemelerin birbirlerinin görev alanına giren uyuşmazlıklarında uygulama alanı bulacak aynı veya benzer konularla karşılaşması güçtür; ancak, özellikle adli yargı ve idari yargı bakımından örnekleri de bulunan sık karşılaşılan bir durum olarak kabul edilebilir.

İçtihatların birleştirilmesi kararı niteliğinde olmasa da Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bireysel başvuru kararlarının bağlayıcılık etkisine de değinmek gerekmektedir. Zira, bireysel başvuru yolu da doktrinde olağanüstü bir kanun yolu⁴⁸ veya hukukî çare⁴⁹ olarak değerlendirilebilmekte ve diğer Anayasa Mahkemesi kararları gibi⁵⁰ tüm yargı organlarını bağlayıcı etkiler doğurmaktadır (AY m. 153/6). Ancak bu etki, sadece ihlal kararı verilen somut dosya özelinde kabul edilmekte olup benzer yargılamaların tamamında doğrudan bağlayıcı etki ortaya çıkmamaktadır. Kuşkusuz, yargı organları daha önce verilen ihlal kararlarını dikkate alarak hareket etmekte ve hatta bu yönde içtihatların birleştirilmesi kararları verilmektedir. Ancak, buna rağmen, ilgili bireysel başvuru kararının doğrudan genel bir bağlayıcı etkisinden söz edilememektedir.⁵¹ Ayrıca, Anayasa Mahkemesi'nin kendi içerisinde farklı içtihatları önlemek için

⁴⁷ Anayasa'nın 160. maddesine göre, vergi, benzeri mali yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ile Sayıştay kararları arasındaki uyuşmazlıklarda Danıştay kararı esas alınır. Böylece, ilgili konularda Danıştay tarafından verilen kararlar Sayıştay'ı da bağlayıcı etkiyi haiz olmaktadır. Bu husus, aşağıda (bkz. aşağı, III, B, 3) detaylı olarak değinmeye çalıştığımız içtihat farklılıklarını gidermeye yönelik yapılabilecek çalışmaların özel bir konu ve sadece iki yüksek mahkeme arasındaki görünümü olarak kabul edilebilir. Bu konuda bkz. Akyel, s. 9.

⁴⁸ Kuru/Aydın, 2024b, s. 1326. Karşı görüşte Tanrıver, 2022, s. 194; Atalı/Ermenek/Erdoğan, s. 800; Alpaslan, s. 41; Gündoğdu, s. 31. Benzer şekilde Alman hukukunda da anayasa şikâyeti olağanüstü bir hukukî çare olarak nitelendirilebilmektedir. Bkz. Lücke, ZivilProzR, § 35, Rdnr. 1.

⁴⁹ Hakan Pekcanitez, "Mukayeseli Hukukta Medeni Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikâyeti", C.12, 1995, Anayasa Yargısı Dergisi, s. 261; Tanrıver, 2022, s. 195; Akkan, s. 2855; Efe Dörenisa, "Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvurularda Uyguladığı ve Yorumladığı Medenî Usûl Hukuku Kuralları", C.17, S.198, 2019, Legal Hukuk Dergisi, s. 2424; Alpaslan, s. 56-57; Gündoğdu, s. 32-33.

⁵⁰ Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurular üzerine verdiği kararlar da Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasında düzenlenen bağlayıcılık etkisi kapsamındadır. Bu konuda bkz. Ece Göztepe Çelebi, "Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı", S.33, 2016, Anayasa Yargısı Dergisi, s. 96 vd; Alpaslan, s. 560-566; Yasin Aydoğdu, "Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Gereğinin Yerine Getirilmesi Üzerine Denetim Mekanizması Önerisi: Anayasa Mahkemesi İcra Kurulu", S. 200, 2023, Terazi Hukuk Dergisi, s. 29.

⁵¹ Diğer yandan Anayasa Mahkemesi, hak ihlali kararının objektif etkisi kapsamında, aynı olay bakımından daha önce verdiği ihlal kararının gereklerinin devam eden diğer yargılamalarda da dikkate alınması gerektiğini kabul etmektedir. Bkz. İbrahim Er ve diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2019/33281, K.T. 26.01.2023 (RG, 05.05.2023, S. 32181). Bu konuda ayrıca bkz. Alpaslan, s. 746 vd.

verdiği kararlar bakımından da özel bir bağlayıcılık etkisine yer verilmemiştir (AYMK m. 50/4). Bu nedenle, komisyonlar arasındaki içtihat farklılıkları için bölümlerce verilen kararların veya bölümler arasındaki içtihat farklılıkları için Genel Kurul tarafından verilen kararın doğrudan ve genel bir bağlayıcı etkiye sahip olmadığı söylenebilir. Diğer yandan, olması gereken bakımından ilgili içtihat farklılıklarını giderici nitelikteki kararların bölümler bakımından nitelikli bir şekilde göz önünde tutulması ve yeterli gerekçelendirme yapılmaksızın bu kararlardan sapılmaması gerekir.

5. Kapsam Dışında Bırakılan Alanlardaki Problem

İçtihatların birleştirilmesi kurumunun konu olarak kapsamına dahil olmayan hususlar; daha doğru bir ifadeyle konu olarak içtihatların birleştirilmesi gibi bağlayıcı nitelikte bir karar verilmesi mümkün olmayan hususlar bakımından herhangi bir problem ortaya çıkmayacaktır. Diğer yandan, konusu itibarıyla böyle bağlayıcı bir karar verilmesi mümkün olmamasına rağmen bir şekilde içtihatların birleştirmesine karar verilmiş olması sorunlara sebep olabilir. Bu ise, ilgili içtihadı birleştirme kararı aynı usülle değiştirilinceye kadar diğer mahkemeleri bağlayıcı etki doğurabilir (Yargıtay Kanunu m. 45/3, 5; Danıştay Kanunu m. 39, 40/4; Sayıştay Kanunu m. 58/3). Bu nedenle, içtihatların birleştirilmesi kararına konu edilebilecek hususların öncelikle detaylı olarak değerlendirilmesi ve bu şekilde bağlayıcı bir karar verilmesine nitelik olarak uygun olmayan konularda en başta böyle bir karar verilmemesi gerekir.

İçtihatların birleştirilmesi kararlarının kapsamına girmeyen alanlar bakımından bu tür kararların zamansal kapsamı üzerinde durulmalıdır. Yukarıda değinildiği gibi, içtihatların birleştirilmesi kararının bağlayıcı etkisi böyle bir karar verilmesinden itibaren ortaya çıkmakta⁵² ve uygulamada içtihat farklılığı istikrarlı hâle gelmeden içtihatların birleştirilmesine karar verilmemektedir.⁵³ Bu nedenle, içtihat farklılıklarını baştan engellemeye yönelik herhangi bir usûl düzenlenmediği için⁵⁴ içtihatların birleştirilmesi kararı şeklinde bağlayıcı karar ortaya çıkıncaya kadar verilmiş birbirinden farklı kararlar nedeniyle oluşmuş içtihat farklılıkları engellenememekte⁵⁵ ve bu durumdan zarar gören kişilerin hukuka olan güveni bakımından içtihat farklılığının sonradan giderilmiş olması herhangi bir olumlu etki yaratmamaktadır.

⁵² Bkz. yuk. II, C, 4.

⁵³ Bkz. yuk. II, C, 2

⁵⁴ Pekcanitez, 2019, s. 391.

⁵⁵ Özkan, s. 97. İçtihatların birleştirilmesi gündeme alınmış ise, diğer mahkemelerin verecek kararı bekletilen sorun yapabileceği belirtilmekteyse de (Kuru, 1977, s. 43), bu imkân da sadece derdest davalar için, içtihatların birleştirilmesi talebinin gündeme alınmasından itibaren ve ihtiyarî olmakla tamamen etkin bir yöntem olarak kabul edilemeyecektir.

Kanaatimizce ve bu çalışmanın amacı bakımından kapsam dışında bırakılan alan olarak üzerinde durulması gereken asli mesele,⁵⁶ farklı yargı kollarına ait mahkemeler arasında aynı veya benzer konulardaki içtihat farklılıklarının ortaya çıkarılabileceği problemlerdir. Zira, yukarıda da değinildiği gibi, her yüksek yargı organı kendi görev alanında içtihatları birleştirmekle görevlendirilmiştir⁵⁷ ve her birinin kararı kendi görev alanına ilişkin hususlarda bağlayıcılık etkisiyle donatılmıştır. Ancak, farklı yargı kollarına ilişkin dahi olsa, tamamen aynı kanunî düzenlemenin veya aynı şekilde kaleme alınmış farklı kanunî düzenlemelerin veyahut benzer

⁵⁶ İçtihat birliğiyle bağlantılı olarak Bölge Adliye Mahkemeleri arasındaki karar farklılıklarını da önemli bir sorun olarak ele alınabilir. Ancak, istinaf aşamasında ortaya çıkan bu farklılıkları giderme görevi de asli olarak temyizde ve bu kapsamda Yargıtay veya Danıştay'da olduğundan istinaf aşamasıyla ilgili sorunlara ayrıca detaylı olarak değinilmemiştir. Diğer yandan, bu konuda özellikle 5235 sayılı Kanun'un (RG, 07.10.2004, S. 25606) 35. maddesi uyarınca Bölge Adliye Mahkemesi Başkanlar Kurulu'nun benzer olaylarda bölge adliye mahkemesi hukuk veya ceza dairelerince verilen kesin nitelikteki kararlar arasında ya da bu mahkeme ile başka bir bölge adliye mahkemesi hukuk veya ceza dairelerince verilen kesin nitelikteki kararlar arasında uyumsuzluk bulunması hâlinde bu uyumsuzluğun giderilmesini Yargıtay'dan isteyebilmesi üzerinde durulabilir. Benzer düzenleme, idarî yargıda Bölge İdare Mahkemeleri Başkanlar Kurulu için de öngörülmüştür (2576 sayılı Kanun m. 3/C). Ancak, her iki düzenleme de bölge adliye veya bölge idare mahkemeler arasındaki ilgili karar uyumsuzluklarının Yargıtay veya Danıştay tarafından içtihatların birleştirilmesi usûlüne göre karara bağlanması şeklinde iken, Yargıtay bakımından 7079 sayılı Kanun'un (RG, 08.03.2018, S. 30354 Mükerrer) 41. maddesiyle aynen kabul edilen 696 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin (RG, 24.12.2017, S. 30280) 46. maddesiyle ve Danıştay bakımından 7188 sayılı Kanun'un (RG, 24.10.2019, S. 30928) 7. maddesiyle içtihatların birleştirilmesi usûlünden vazgeçilmiştir. Bu değişikliğin Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle iptali talep edilmişse de Anayasa Mahkemesi tarafından bu durumun yasama tasarrufu olduğu ve Yargıtay'ın Anayasa ile çizilen görevleri bakımından daireler arasındaki görev ayrımının kanunla değiştirebileceği gerekçesiyle iptal talebini reddetmiştir (AYM, E: 2018/96, K: 2023/222, T: 27.12.2023-RG, 17.04.2024, S. 32520). Böylece, bu durumlarda ilgili daire veya kurullar tarafından verilen kararların niteliği bakımından da tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu konudaki değerlendirmeler için ayrıca bkz. Pekcanitez, 2019, s. 397-400; Güzel, s. 2005-2009; Bulut, s. 70-73. İdarî yargıdaki değişiklik süreci ve değerlendirmeler için bkz. Hüseyin Bilgin, Bölge İdare Mahkemelerinin Kesin Kararları Arasındaki İçtihat Farklılığı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 185 vd; Özkan, s. 91-93; Kızılyel, s. 137-139.

⁵⁷ Ne yazık ki, her bir üst yargı organı kendi içerisinde bunu bir bütün olarak dahi yapamamaktadır. Yukarıda değinildiği gibi üst yargı organlarının da kendi içerisinde içtihatları birleştirme kararı vermeye yetkili farklı organlar düzenlenmiş ve bu organların içtihatları birleştirme kararlarının dahi birbiriyle çelişebildiği görülmüştür. Bu noktada, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun bir içtihatları birleştirme kararının Yargıtay Büyük Genel Kurulu'nun mevcut bir içtihadı birleştirme kararına aykırı olduğuna yönelik iddianın Yargıtay Büyük Genel Kurulu tarafından incelenemeyeceği ve her kurulun kendi içinde içtihatları birleştirme kararı verebileceği sonucuna varılmıştır. Bkz. Yargıtay İBK, E: 1954/8, K: 1954/18, T: 26.05.1954 (Lexpera). Böyle bir ihtimâlde, içtihatların birleştirilmesine yönelik kararlardan birinin değiştirilmesi için yeni bir içtihatların birleştirilmesi prosedürü başlatılabilecektir (Kuru/Aydın, 2024b, s. 1471).

konulara ilişkin mevzuat hükümlerinin birbiriyle uyumlu yorumlanarak sonuca gidilmesi gerekmektedir. Bu noktada, ilgili yüksek yargı organlarının temel görevi olarak temyiz kanun yolunun aslı hedeflerinden olan hukukun yeknesak uygulanması amacı da dikkate alınarak ortak hareket edilmesine imkân sağlanmalıdır.

Diğer yandan, daha önce değinilen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihat farklılıklarına dayanan ihlâl kararında,⁵⁸ aynı yüksek yargı organı ifadesi özel olarak vurgulanmış ve değerlendirilmiştir. Zira mahkeme, aynı veya benzer düzenlemelerin farklı yüksek mahkemeler tarafından farklı şekillerde yorumlanarak birbiriyle çelişen sonuçlara varılmış olmasının tek başına adil yargılanma hakkı ihlâli teşkil etmeyeceğini ifade etmiştir.⁵⁹ Ancak, her hâlükârda farklı yargı organları arasındaki içtihat uyumsuzluklarını ortadan kaldırıcı mekanizmaların öngörülmemiş olmasını da eleştirmiş ve *üzücü*⁶⁰ bulmuştur.

İlgili bölümde detaylı olarak değinileceği üzere,⁶¹ Anayasa Mahkemesi de içtihat farklılıklarını giderme yetkisinin ilgili yüksek mahkemelerde olduğunu ifade etmekle beraber, çeşitli kararlarında yüksek mahkeme içtihatlarını eleştirerek temel hak ihlâli kararları vermektedir. Bu durum, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararları ile ilgili yüksek yargı organı kararları arasında çelişiklere sebep olmakta veya ilgili yüksek yargı organını Anayasa Mahkemesi kararı doğrultusunda içtihatları birleştirmeye zorlamaktadır. Böylece Anayasa Mahkemesi, ilgili yüksek yargı organının içtihatları birleştirme görevine doğrudan veya dolaylı olarak müdahale ve etki edebilmektedir.

Tüm bu nedenlerle, birden fazla farklı yüksek yargı organı tarafından ortak olarak uygulanabilen, lafzî olarak aynı veya benzer, aynı veya farklı kanunî düzenlemelere ilişkin olan veya genel bir yorum olarak yargısal sistem içerisinde bütün olarak uygulanması gereken konularda birden fazla yüksek yargı organı arasında da içtihatların birleştirilmesi veya daha doğru bir tercihle aynı yönde içtihatların oluşturulması ihtiyacı söz konusudur. Aksi hâlde, aynı veya benzer konularda aynı yargı sistemine dahil olan farklı yargı kollarında farklı çözümler getirilmesi, genel olarak ülkede hukukun yeknesak uygulanması gereğiyle çelişecektir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararlarında yer verdiği farklı yorumların kapsamı genişledikçe bu konularda da Anayasa Mahkemesi ile diğer yargı kollarında görevli yüksek mahkemeler arasında çelişkili kararların artması mümkündür. Kanaatimizce, tüm bu hususlara hukukî ve kalıcı bir çözüm bulabilecek, temyiz kanun yolunun hukukun yeknesak uygulanması

⁵⁸ Çelebi ve diğerleri/Türkiye, AİHM, Başvuru No: 582/05, K.T. 09.02.2016, § 52, 55 (<https://hudoc.echr.coe.int/>, s.e.t. 20.06.2024). Bkz. yuk. II, B.

⁵⁹ Nejd et ve Perihan Şahin/Türkiye, AİHM, Başvuru No: 13279/05, K.T. 27.05.2010 (<https://hudoc.echr.coe.int/>, s.e.t. 20.06.2024).

⁶⁰ Kararın Türkçe özet metninde üzücü olarak yer alan bu ifade, İngilizce metinde daha uzun olarak açıklanmış ve kararları arasındaki çelişkilerin giderilmesi görevinin aslı olarak ulusal mahkemelerde olduğu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yetkisinin istisnâ olduğu ifade edilmiştir.

⁶¹ Bkz. aşa. III, B, 3, b.

amacına hizmet eden, farklı yargı organları arasında ve hepsini bağlayıcı bir kurum üzerine düşünülmelidir. Bu noktada, içtihatların birleştirilmesi kurumunun bu amacı sağlamakta yetersiz olduğuna ilişkin açıklamalarımız haricinde,⁶² ilgili kurumun içtihat farklılığı istikrar kazanmadan uygulanamayan bir şekle bürünmüş olması karşısında kendisinden beklenen amaca hizmet etme etkisinin de zayıfladığı söylenebilir. Bu nedenle, içtihatların birleştirilmesi kurumunun mevcut hâlden tamamen vazgeçilerek içtihatların birleştirilmesi kurumuyla çözüme kavuşturulamayacak yukarıda tespit ettiğimiz problemleri de çözebilecek ve içtihat farklılığının istikrarlı ve sürekli hâle gelmesi şartı aranmaksızın işletilebilen farklı bir kurum arayışına girilmelidir.

III. YÜKSEK YARGI ORGANLARININ BENZER KONULARDAKİ İÇTİHATLARININ DURUMU

A. YÜKSEK YARGI ORGANLARI

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın yargı bölümünde genel hükümlerden sonra iki numaralı başlık altında yüksek mahkemeler düzenlenmiştir. Buna göre, Anayasa Mahkemesi (AY m. 146-153), Yargıtay (AY m. 154), Danıştay (AY m. 155) ve Uyuşmazlık Mahkemesi (AY m. 158) yüksek mahkemeler arasında sayılmış;⁶³ Sayıştay ise, ayrı bir başlık altında Hâkimler ve Savcılar Kurulu'ndan sonra düzenlenmiştir (AY m. 160).

Anayasa'da yüksek mahkemeler arasında düzenlenen Uyuşmazlık Mahkemesi, adli ve idari yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlemeye yetkili bir mahkeme olarak görev yapmaktadır. Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun⁶⁴ uyarınca, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ile Danıştay Genel Kurulu tarafından seçilen üyelerden oluşan⁶⁵ ve iş durumuna göre toplanan bir mahkeme statüsünde olup diğer yüksek mahkemeler gibi daimî ve fiziki olarak sürekli üyelerden oluşan bir durumda değildir.

Bu şekilde, sınırlı bir yetkiye sahip olan Uyuşmazlık Mahkemesi kararları kesin olup adli ve idari yargı organlarını bağlayıcı etkiye sahiptir (UMK m. 28/2, 29). Ancak, diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesi'nin kararı esas

⁶² Bkz. yuk. II, C.

⁶³ Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'ne ilişkin düzenlemeler, askeri yargı kolunun kaldırılmasıyla birlikte 6771 sayılı Kanun'un (RG, 11.02.2017, S. 29976) 16. maddesi ile ilga edilmiştir.

⁶⁴ RG, 22.06.1979, S. 16674.

⁶⁵ Uyuşmazlık Mahkemesi başkanının, Anayasa Mahkemesince kendi üyeleri arasından seçileceğine dair düzenleme, 7142 sayılı 6771 Sayılı Kanunla Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Çeşitli Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Konusunda Yetki Kanunu kapsamında yer alan bir düzenleme olmadığı için Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilmiştir. Bkz. AYM, E: 2018/117, K: 2023/212, T: 07.12.2023 (RG, 04.06.2024, S. 32566).

alınır (AY m. 158/3). Bu nedenle, diğer mahkemelerle Anayasa Mahkemesi arasında bir görev uyuşmazlığının ortaya çıkması ve konunun Uyuşmazlık Mahkemesi'ne intikal etmesi mümkün değildir.

Çalışmamız kapsamında sınırlı bir alanda bağlayıcı etki doğuran Uyuşmazlık Mahkemesi kararları bakımından ayrı bir değerlendirme yapılmaya ihtiyaç duyulmamıştır. Zira, ilgili mahkeme, esasen diğer yüksek mahkemelerden ayrı daimî üyelerden oluşan bir mahkeme değildir. Uyuşmazlık mahkemesi, burada genel kapsamlı olarak tartışmaya açmak istediğimiz ve genel kapsamlı olarak uygulanabilecek bir konunun sınırlı bir alandaki görünümü olan görev ve hüküm uyuşmazlıklarını çözmekle görevlendirilmiş bir mahkemedir. Bu kapsamda temyiz incelemesi yapan mahkemelerin yargı yolu hakkında karar vermeden önce konuyu Uyuşmazlık Mahkemesi'ne intikal ettirerek (UMK m. 20) bu mahkemenin kararı doğrultusunda temyiz talebine ilişkin kararını verebilmesi imkânı da dikkate değer bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. O hâlde, esasen, Uyuşmazlık Mahkemesi çalışma konumuz kapsamında içtihat birliğinin sağlanmasını gerektiren yüksek yargı organından ziyade dar ve sınırlı bir alanda içtihat birliğini sağlayıcı bir organ olarak kabul edilebilir.⁶⁶ Bu konuda aşağıda⁶⁷ ilgili bölümde daha detaylı açıklama yapılacağından burada sadece yüksek yargı organları arasında içtihat birliğinin sağlanması ihtiyacına yönelik incelemenin diğer yüksek yargı organları kapsamında yapılacağını, Uyuşmazlık Mahkemesi bakımından ayrı bir inceleme yapılmasına ihtiyaç olmadığını belirtmekle yetiniyoruz.

B. YÜKSEK YARGI ORGANLARININ BENZER YARGILAMA KONULARINDAKİ İÇTİHATLARININ AYNI YÖNDE OLMASI İHTİYACI

1. Genel Açıklamalar

Temyiz kanun yolunun aslî amacı olarak ifade ettiğimiz hukuk birliğinin sağlanması ve hukukun yeknesak uygulanması, sadece belirli bir yargı kolunun veya sadece belirli bir yüksek yargı organının kendi görev alanıyla sınırlandırılmamalıdır. Kuşkusuz, her yüksek yargı organı öncelikle kendi görev alanına ilişkin konularda içtihat ve hukuk birliğini sağlamakla görevlidir. Ancak, aynı veya benzer düzenlemelerin uygulama alanı bulduğu ya da benzer hukukî meselelerin tartışılarak her alan için ortak sonuçlara varılabildiği konularda farklı yargı kolları arasında da hukukun yeknesak uygulanması sağlanmalıdır.⁶⁸ Bu, temyiz incelemesi yapmakla görevli her yüksek organın doğal bir görevi olarak kabul edilmelidir. Zira, temyiz kanun yolunun amacı, hukukun ülke çapında yeknesak uygulanması sağlamaktır; sadece, bir yargı kolunda yeknesaklık sağlamak yeterli değildir. Hatta, bu, hukukî güvenlik ve belirlilik üst ilkesi kapsamında da gereklidir.⁶⁹ Zira,

⁶⁶ Benzer yönde Güzel, s. 1999-2000; Özkan, s. 90.

⁶⁷ Bkz. aça. IV.

⁶⁸ Bulut, s. 206.

⁶⁹ AYM, E: 2015/15, K: 2015/118, T: 23.12.2015 (RG, 07.01.2016, S. 29586).

güvenlik ve belirlilik yargı kolundan yargı koluna, bir yüksek yargı organından diğerine değişmemeli; aynı mevzuat hükümlerinin veya aynı yöndeki farklı mevzuat hükümlerinin veyahut benzer hukukî kurumların ülke genelinde tamamen farklı uygulanmasına izin verilmemelidir.

2. Alman Hukukundaki Durum ve Örnekler

a. Genel Olarak

Alman hukukunda, Türk hukukundaki içtihatları birleştirme kararına benzer bir kurum mevcut değildir. Ancak, içtihatların farklı yönde gelişerek yerleşmesini engelleyici tedbirler alınmıştır.⁷⁰ Böylece, içtihatların sürekli ve istikrarlı bir şekilde farklılaşmasına izin verilmeden baştan itibaren hukukun yeknesak uygulanmasını sağlayıcı yöntemler geliştirilmiştir. Buna göre, Federal Yüksek Mahkeme'nin bir dairesinin başka bir daire kararından farklı yönde karar vermek istemesi hâlinde, dosya Genel Kurul'a sevk edilmekte (GVG § 132/2) ve Genel Kurul tarafından verilen karar dosyayı sevk eden daire bakımından bağlayıcı olmaktadır (GVG § 138/1).⁷¹ Bu şekilde Federal Yüksek Mahkeme'nin bir dairesinin diğer bir daireden farklı yönde içtihat oluşturması baştan itibaren engellenerek Genel Kurul tarafından daireler arasında içtihat birliğini koruyucu karar verilmektedir. Ancak, konu sadece bununla sınırlı olarak düzenlenmemiş; farklı yüksek yargı organlarının içtihatları arasında birlik sağlamak için de ayrı bir düzenleme yapılmıştır.

b. Yüksek Yargı Organları Arasında İchtihat Birliği

Alman hukukunda üst yargı teşkilâtı, beş farklı yüksek yargı organı olarak karşımıza çıkmaktadır: Federal Yüksek Mahkeme (*Bundesgerichtshof*), Federal İdare Mahkemesi (*Bundesverwaltungsgericht*), Federal Maliye Mahkemesi (*Bundesfinanzhof*), Federal İş Mahkemesi (*Bundesarbeitsgericht*) ve Federal Sosyal Güvenlik Mahkemesi (*Bundessozialgericht*) (GG Art 95/1). Türk hukuku bakımından bir karşılaştırma yapmak gerekirse, Yargıtay'ın farklı daireleriyle Federal Yüksek Mahkeme, Federal İş Mahkemesi ve Federal Sosyal Güvenlik Mahkemesi'ni; Danıştay'ın Federal İdare Mahkemesi'nin; Sayıştay'ın ise, Federal Maliye Mahkemesi'ni karşıladığı söylenebilir.

Alman yüksek mahkemelerinin hangi konularda görevli olduğu belirli olmasına rağmen, iki veya daha fazla yüksek mahkemenin görev alanını ilgilendiren konularda ortak bir Kurul kurulmaktadır. Bu noktada, ilgili

⁷⁰ Fransa'da da benzer bir sistem kabul edilmekte olup alt derece mahkemeleri üst derece mahkemelerinden teşvik ve yol gösterici görüş isteyebilmekte, farklı bir şekilde karar vermek isteyen daire konuyu üst kurula sevk edebilmekte ve daireler arasında devamlı bir diyalog oluşturulabilmektedir. Bu konuda bkz. Pekcanitez, 2019, s. 393; Güzel, s. 2036-2037; Özkan, s. 105 vd.

⁷¹ Bkz. Peter Arens/Wolfgang Lücke, *Zivilprozessrecht* I, 11.Auflage, C.H. Beck, München, 2020, § 37, Rdnr. 17; BeckOK-GVG/*Graf*, § 132, Rdnr. 7 vd; Hans-Joachim Musielak/Wolfgang Voit, *Grundkurs ZPO*, 16.Auflage, C.H. Beck, München, 2022, § 7, Rdnr. 1000.

somut uyuşmazlığın birden fazla yüksek mahkemenin görev alanına ilişkin olması gibi bir şart aranmamaktadır. Önemli olan ilgili somut uyuşmazlıkta görevli olan yüksek yargı organı tarafından karar verilme sürecinde yorumlanacak hukukî düzenleme ve kurumların aynı veya benzer bir şekilde diğer bir yüksek yargı organının görev alanına giren konularda da mevcut olmasıdır. Daha açık bir ifadeyle, somut uyuşmazlıkta karar verilmesi bakımından hiçbir görev tereddüdü mevcut değildir;⁷² temyiz talebi hakkında karar vermekte görevli yargı organının hangi yüksek mahkeme olduğu bellidir. Ancak, ilgili yüksek yargı organı tarafından temyiz talebi hakkında karar verilmesi sürecinde uygulanacak hüküm veya hukukî kurumların yorumlanarak belirli bir sonuca varılması gerekmekte ve bu şekilde varılacak sonuç diğer yüksek yargı organlarını da ilgilendirmektedir. Bu ilgi, ilgili düzenleme veya kurumların aynı veya benzer şekilde diğer yargı kollarında da mevcut olmasından kaynaklanmaktadır. Bu şekilde, farklı yargı kollarına ilişkin olsa dahi benzer konularda birbirinden farklı yorum ve sonuçların ortaya çıkması engellenmektedir.

Buna göre, bir yüksek mahkemenin diğer bir yüksek mahkeme içtihadından veya mevcut bir Ortak Kurul kararından farklı yönde⁷³ karar vermek istemesi durumunda mahkemelerin Ortak Kurul oluşturarak birlikte karar vermesi esası benimsenmiştir. Bu doğrultuda Alman Anayasası'nın 95. maddesinin üçüncü fıkrasında farklı yüksek yargı organları arasında içtihat birliğinin sağlanması için bir Ortak Kurul⁷⁴ kurulacağı ve detayların kanun ile düzenleneceğine yer verilmiştir (GG Art 95). Anayasa'da yer alan bu hükme dayanılarak 19.06.1968 tarihli Yüksek Federal Mahkemeler Arasında İchtihat Birliğinin Sağlanması Hakkında Kanun (*Gesetz zur Wahrung der Einheitlichkeit der Rechtsprechung der obersten Gerichtshöfe des Bundes*) çıkarılmıştır.⁷⁵ İlgili kanun uyarınca Ortak Kurul (*Gemeinsamer Senat*), yüksek

⁷² Bir sonraki başlık altında verilecek örneklerde görüleceği üzere, somut uyuşmazlıkta hangi yargı kolunun görevli olduğu konusu da benzer prosedür ile karara bağlanmaktadır. Ancak bu durumda dahi, temyiz talebini incelemekle görevli merci bakımından değil uyuşmazlığın esasını incelemekle görevli yargı kolunun hangisi olduğunu tespit bakımından o yargı kolunun da dahil olduğu bir süreç ile içtihat birliği sağlanmak istenmiştir. Bkz. a.ş. III,B,2,c.

⁷³ Bu farklılık, temyiz denetiminin amacına uygun olarak (Bkz. yuk. I, B) hukukî denetim yetkisi kapsamında incelenebilecek hususlar bakımından kabul edilmelidir (Klaus Miebach, *Der Gemeinsame Senat der obersten Gerichtshöfe des Bundes*, Duncker&Humblot, Berlin, 1971, s. 129-130). Her yüksek yargı organının kendi iş yükü de dikkate alındığında, içtihat farklılığı olarak değerlendirilerek Ortak Kurul sürecinin işletilmesini gerektiren durumların içtihat birliğine yönelik ciddi bir tehdit olarak kabul edilebilecek hüküm veya hükümle sıkı bir bağlantı içerisindeki gerekçelerle sınırlı tutulması uygun olacaktır (Miebach, s. 199).

⁷⁴ Bu Kurul, ayrı bir mahkeme niteliğinde olmayıp tüm yüksek mahkemelerin bir organı niteliğindedir (Miebach, s. 87).

⁷⁵ BGBl I, s. 661.

Alman hukukunda 1968 yılından çok daha önce, 1858 tarihinden itibaren bu konuda çeşitli görüş ve öneriler ileri sürülerek içtihat birliğini sağlamakla görevli bu üst yapılanmanın gelişimi sağlanmıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Miebach, s. 22-85.

mahkeme başkanları, ilgili daire başkanları ve ilgili dairelerin her birinden birer üye hâkimden oluşmakta olup Kurul'a katılacak ilgili daire başkanları ve üyeleri, yüksek mahkeme başkanlıkları tarafından iki yıl için seçilmektedir (RsprEinhG § 3). İlgili daireler, dosyayı Ortak Kurul'a havale eden daire ve bu dairenin kararından sapmak istediği diğer diredir. Duruma göre, ilgili yüksek yargı organının genel kurulu veya büyük kurulu da ilgili daire olarak dosyayı havale eden veyahut kararından sapılmak istenen daire olabilir (RsprEinhG § 4). Ortak Kurul, üyelerinin salt çoğunluğu ile karar verir (RsprEinhG § 6).

İlgili daire veya kurul, sapmak istediği kararı ve gerekçelerini de belirterek dosyayı Ortak Kurul'a sevk eder⁷⁶ ve kararından sapılmak istenen dairenin kendi hukukî görüşünde bağlı olduğu yönünde cevap vermesi üzerine başvuru süreci tamamlanır. İlgili daire, dosyayı Ortak Kurul'a sevk eden dairenin görüşünü, kural olarak bir aylık süre içerisinde kabul eder ise, süreç tamamen sona erer. Aksi hâlde, başvurunun alındığı ilgili yüksek mahkemelere bildirilir ve mahkemeler tarafından söz konusu hukukî sorunun bugüne kadar nasıl ve hangi gerekçelerle sonuca bağlandığı konusunda bilgi talep edilir. Ayrıca Ortak Kurul, başka bir yüksek mahkemeden de görüş talep edebilir ve hukukî sorunun niteliğine göre Federal Mahkeme Başsavcısı'ndan da görüş alınabilir. Dosyayı havale eden diredaki yargılamanın tarafları, Ortak Kurul'daki sürecin de tarafı olur ve kendilerine söz konusu görüş ve gerekçeler bildirilir. Ortak Kurul, duruşma yapmaksızın karar verebilir; ancak, bu durumda yargılamanın taraflarının yazılı olarak görüşlerini bildirmeleri için kendilerine imkân tanınması gerekir. Ortak Kurul, temyiz incelemesinde olduğu gibi sadece hukukî bir değerlendirme yapabilir ve kararını gerekçeleri olarak vererek taraflara tebliğ eder. Ortak Kurul'un kararı, ilgili dosyada bağlayıcı etki doğurur. Bu süreç, herhangi bir harca tâbi değildir (RsprEinhG § 11-17).⁷⁷

Diğer kanunlarda, kendi veya üst mahkeme kararından ayrılmak isteyen bir mahkemenin dosyayı üst mahkemeye sevk etmesinin düzenlendiği durumlarda, Ortak Kurul kararından ayrılmak isteyen mahkeme de dosyayı kendisine göre bir üst mahkemeye sevk etmelidir. Benzer şekilde bir mahkemenin Ortak Kurul kararından farklı yönde karar vermesi hâlinde de bu karara karşı temyiz yoluna başvurabileceği kabul edilmiştir (RsprEinhG § 18). Böylece, Ortak Kurul kararlarının değiştirilebilmesi için konunun yine Ortak Kurul tarafından incelenmesi ve bu Kurul'un iş yükünü ağırlaştırmamak için de dosyanın Ortak Kurul'a sevk edilmesi için öncelikle ilgili yargı kolunda görevli yüksek mahkemenin konuyu incelemesi sağlanmıştır.

⁷⁶ İlgili yapının gelişim sürecinde, bir yüksek mahkemenin dairesinin başka bir yüksek mahkemenin kararından sapmak istemesi hâlinde öncelikle dosyayı kendi üst kuruluna göndermesi ve ilgili üst kurulun diğer yüksek mahkeme kararını benimsemesi durumunda konunun Ortak Kurul'a sevkine gerek kalmaksızın çözüme kavuşturulması veya ilgili dairenin bu konuda bir tercih hakkına sahip olması yönünde teklifler de gündeme gelmiştir. Bkz. Miebach, s. 73.

⁷⁷ Detaylı bilgi için bkz. Miebach, s. 110 vd.

Görüldüğü gibi Alman kanun koyucu, farklı yargı kolları arasında da içtihat birliğinin sağlanması amacına hizmet eden ortak bir üst organ düzenlemiş ve kesişen konularda ilgili tüm yargı kollarında aynı yönde hareket edilmesi esasını benimsemiştir. Böylece, sadece bir yüksek yargı organının kendi içerisinde değil yargı sistemi olarak bütün bir sürecin kendi içerisinde birlik ve öngörülebilirlik sağlanması amaçlanmıştır.

c. Örnek Kararlar

Alman hukukunda düzenlenen Ortak Kurul, çeşitli konularda çeşitli kararlar vermiştir. Örneğin, lafzen benzer düzenlenmekle kalmayıp aynı esaslara yer vermesi sebebiyle de aynı şekilde yorumlanması gerektiği sonucuna varılan, gerekçeli kararın yazılması süresinin tespitini gerektiren bir uyuşmazlık Ortak Kurul'a sevk edilmiş ve bu kurulca ilgili yargı kollarının tamamı için geçerli bir sonuca varılmıştır. Buna göre, İdarî Mahkemeler Kanunu'nun 108. paragrafında yer alan kararın gerekçeli olması zorunluluğu (VwGO § 108/1), iki hafta içerisinde gerekçeli kararın açıklanması gerektiği ve istisnai durumlarda mümkün olan en kısa sürede gerekçeli kararın yazılması gerektiği (VwGO § 117/4) yönündeki düzenlemeler aynen Medeni Usûl Kanunu'nda da yer almakta olup (ZPO § 315/2) iş mahkemeleri ve sosyal güvenlik mahkemelerine ilişkin yargılama kanunlarında bu düzenlemelere atıf yapılmıştır (ArbGG § 46/2, 64/6; SGG § 128, 134). O hâlde, istisnai durumlarda gerekçeli kararın en kısa sürede yazılması yönündeki düzenleme, idari yargılama ve medenî usûl hukukunda farklı farklı ancak aynı lafızla yer almış; iş yargılamasında ise, medenî usûl hukukuna atıf yapılarak doğrudan aynı düzenleme uygulanabilir kabul edilmiştir. Bu nedenle, iki yargı kolunda fiilen farklı düzenleme olsa dahi aynı yönde düzenleme olması, diğer iki yargı kolunda ise zaten bunlardan birine atıf yapılması nedeniyle dört farklı yargı koluna ilişkin üst mahkeme de esasen aynı hükme ilişkin yorum yapmak durumunda kalabilecektir. Bu nedenle bu düzenlemelerde yer alan “*en kısa süre*” ifadesi Ortak Kurul tarafından değerlendirilmiştir. Ortak Kurul, istinaf ve temyize başvuru ve gerekçeli bir dilekçe verme süresinin en fazla beş ay olmasını da dikkate alarak (ZPO § 517, 520/2, 548, 551/2), kapsayıcı bir yorum yoluyla sonuca gitmiş ve gerekçeli kararın yazılması için kabul edilen “*en kısa süre*”nin de en fazla beş ay olabileceği; bu süreden sonra yazılan gerekçenin kısa kararı doğrulama işlevini haiz olamayacağı sonucuna varmıştır.⁷⁸

Ortak Kurul, Avrupa Birliği'ne üye devletlerden Almanya'daki bir son tüketiciye tedarik edilen tıbbî ürünlerde Alman eczane fiyatlarına ilişkin düzenlemelerin uygulanabilir olup olmadığı konusunda da benzer bir karar verilmiştir. Alman Federal Yüksek Mahkemesi, somut bir uyuşmazlıkta davalı tarafından uygulanan prim sisteminin bu şekilde ihraç edilen ürünler için de geçerli olan fiyat düzenlemelerini ihlâl ettiğine yönelik istinaf kararı yönünde hareket etmek istemiş; ancak, Federal Sosyal Güvenlik Mahkemesi'nin daha önce verilen aksi yöndeki kararı nedeniyle konu Ortak Kurul'a havale edilmiştir. Ortak Kurul tarafından Alman Federal Yüksek

⁷⁸ GmS-OGB, 27.04.1993, 1/92 (NJW 1993, s. 2603-2605).

Mahkemesi kanaati doğrultusunda, daha önceki tarihli Federal Sosyal Güvenlik Mahkemesi'nden aksi yönde karar verilmiştir.⁷⁹

İflâs masasına iade edilmesi talep edilebilecek ödemelerle ilgili olan başka bir uyuşmazlık da Ortak Kurul'a sevk edilmiştir. Bu kararda, müflis tarafından işçisine yapılan ödemelerin iflâs idaresi tarafından iadesinin talep edildiği (InsO § 143/1) somut bir uyuşmazlığın iş mahkemelerinin mi yoksa genel mahkemelerin mi görevine girdiği ve buna göre başvurulabilecek kanun yolu tartışılmıştır. Alman Federal Yüksek Mahkemesi'nin bu konudaki kanaati ile Federal İş Mahkemesi'nin daha önceki kararları çeliştiğinden dosya Ortak Kurul'a sevk edilmiştir. Ortak Kurul, müflisin ödemededen kaçınabilmesinin sebebinin iş sözleşmesinin feshi gibi bir sebep olmadığını ve ortada iflâs hukukuna özgü bir sebep olduğu kabul etmekle beraber talebin dayanağı olan kanunî düzenlemeyi ziyade ilişkinin niteliğinin belirleyici olması gerektiği sonucuna varmış ve Federal İş Mahkemesi içtihatları doğrultusunda somut uyuşmazlığın iş ilişkisinden kaynaklanan bir uyuşmazlık olduğuna karar vermiştir.⁸⁰

3. Türk Hukukundaki Durum ve Olumsuz Örnekler

a. Genel Olarak

Türk hukukunda sadece belirli yüksek yargı organlarının kendi içinde bağlayıcı etkiyi haiz içtihatların birleştirilmesi usulü düzenlenmiş; farklı yargı kollarını doğrudan ilgilendirse dahi ortak bir kurul kurulması yönünde herhangi bir kanunî düzenlemeye yer verilmemiştir.⁸¹ Kaldı ki, içtihatların birleştirilmesi kurumu da yukarıda detaylı olarak açıklandığı gibi,⁸² içtihat birliğinin sağlanması amacı bakımından çok etkin bir kurum olarak kabul edilemeyecektir.

Bu noktada, sınırlı bir alanda ve sınırlı bir uygulama şekliyle Uyuşmazlık Mahkemesi de dikkate değerdir. Uyuşmazlık Mahkemesi, bir görev veya hüküm uyuşmazlığı ortaya çıktıktan sonra (UMK m. 17, 24), bu uyuşmazlıkları kesin olarak gidermek üzere görevlendirilmiş, adli ve idarî yargı kollarından üyeler ile Anayasa Mahkemesi üyesinin başkanlığında toplanan bir mahkeme durumundadır (UMK m. 2). Bu nedenle, Uyuşmazlık Mahkemesi sadece görev ve hüküm uyuşmazlığı bakımından ve genellikle uyuşmazlık ortaya çıktıktan sonra devreye girmektedir. Diğer yandan, temyiz incelemesi yapan yargı organının görev konusunda karar vermeden önce konuyu Uyuşmazlık Mahkemesi'ne aktararak onun kararını beklemesi de mümkündür (UMK m. 20). Ancak, bu bekleme süresi de sınırlandırılmakta ve mahkeme gerekirse Uyuşmazlık Mahkemesi kararı gelmeden nihai kararını verebilmektedir (UMK m. 18).

⁷⁹ GmS-OGB, 22.08.2012, 1/10 (NJW 2013, s. 1426-1429).

⁸⁰ GmS-OGB, 27.09.2010, 1/09 (<https://www.bundesgerichtshof.de/>, s.e.t. 20.06.2024).

⁸¹ Kuru, 1977, s. 30.

⁸² Bkz. yuk. II, C.

Türk hukuku bakımından Alman hukukunda mevcut olan düzenlemelere benzer tek uygulama Uyuşmazlık Mahkemesi olarak kabul edilebilir. Nitekim, Alman hukukunda, yargı yolu uyuşmazlıklarına ilişkin olarak da Yüksek Federal Mahkemeler Arasında İçtihat Birliğinin Sağlanması Hakkında Kanun kapsamında Ortak Kurul kararıyla sonuca gidildiği görülmektedir. Bu nedenle, Türk hukukundaki Uyuşmazlık Mahkemesi'nin Alman hukukundaki yüksek mahkemeler Ortak Kurulu'na ilişkin düzenlemelerin sadece kısmi ve sınırlı bir uygulama şekli olduğu söylenebilir. Ancak, Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başvuru şartları, şekli ve usûlü bakımından her iki sistem arasında da ciddi farklar olduğu unutulmamalıdır.

b. Yüksek Yargı Organlarının Birbirinden Farklı İçtihatlarına Örnekler

Türk hukukunda özellikle idarî yargı ve adli yargı kolları arasında uygulama alanı bulan hükümler ciddi seviyede benzerlik taşımakta veya temelde aynı esaslardan hareket etmektedir. Örneğin, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'da⁸³ yer verilen birçok hüküm, 2004 sayılı İcra ve İflâs Kanunu⁸⁴ benzer ifadelerle yer vermekte veya 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun⁸⁵ 31. maddesinde birçok konuda doğrudan 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu⁸⁶ düzenlemelerine atıf yapılmaktadır. 6183 ve 2577 sayılı Kanun idarî yargı kolunun görev alanında kalarak bu konudaki içtihatlar Danıştay tarafından geliştirilmekteyken, 2004 ve 6100 sayılı Kanunlar adli yargı kolunda uygulama alanı bulmakta ve Yargıtay tarafından içtihatlarla konu edilmektedir. Diğer taraftan, Anayasa Mahkemesi de bireysel başvurular üzerine verdiği kararlarda diğer tüm yargı kollarına ait düzenlemeleri ve hatta içtihatları yorumlayarak âdeta bir süper temyiz mahkemesi olarak hareket ettiği izlenimi uyandıran kararlar vermektedir.⁸⁷

Örneğin⁸⁸ Danıştay, medenî usûl hukuku doktrininde uzun süredir dile getirilen;⁸⁹ ancak, Yargıtay tarafından uygulamada istikrarla kabul

⁸³ RG, 28.07.1953, S. 8469.

⁸⁴ RG, 19.06.1932, S. 2128.

⁸⁵ RG, 20.01.1982, S. 17580.

⁸⁶ RG, 04.02.2011, S. 27836.

⁸⁷ Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru taleplerinde nasıl ve ne derece inceleme yapabileceği konumuz kapsamında olduğundan bu konuda bir değerlendirme yapılmaksızın sadece ortaya çıkan somut sonuçlar özelinde hareket edilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin bu konudaki yetkisine ilişkin değerlendirmeler için bkz. Alpaslan, s. 105 vd; Gündoğdu, s. 33 vd.

⁸⁸ Diğer örnek ve değerlendirmeler için ayrıca bkz. Özkes, 2024, s. 28-33, 38 vd.

⁸⁹ Hakan Pekcanitez/Nedim Meriç, Medenî Usûl Hukukunda Fer'i Müdahale, 2.Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 320-329; Özkes, 2017, s. 2216. Karşı görüşte Postacıoğlu/Altay, s. 328; Baki Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.IV, 6.Baskı, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001b, s. 3477; Baki Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.V, 6.Baskı, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001c, s. 4570; Kuru/Aydın, 2024a, s. 986; Kuru/Aydın, 2024b, s. 1327;

edilmeyen⁹⁰ bir konu olan fer'i müdahilin tek başına kanun yoluna başvurma yetkisi konusunda içtihatların birleştirilmesine karar vermiştir.⁹¹ İdarî Yargılama Usulü Kanunu fer'i müdahale konusunda hiçbir özel düzenlemeye yer vermemesine ve bu konuda Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümlerinin uygulanacağını ifade etmekle yetinmesine rağmen (İYUK m. 31), Danıştay, hukuk yargılamasındaki hükümleri ve kararları değerlendirerek farklı bir sonuca varmıştır.⁹² Kuşkusuz, her iki yargılama hukuku, kendi içerisinde farklı esaslara dayanan hukuk kurallarından hareket etmekte ve özellikle verilen kararın taraflar haricinde üçüncü kişiler bakımından doğurabileceği farklı etkileri de dikkate alarak sonuca gitmektedir.⁹³ Ancak bu farklar, hareket edilen, yorumlanan ve uygulanan düzenlemenin tamamen aynı düzenleme olduğu sonucunu değiştirmemektedir.

Benzer şekilde Danıştay, hukuk yargılamasında kanunî bir düzenlemeye kavuşmasından önce kabul görmeyen belirsiz alacak davası (HMK m. 107) benzeri bir davanın idarî yargıda açılmasına da imkân tanımıştır. Danıştay, tazminat miktarının dava dilekçesinde gösterilmesi yolundaki kurala mutlak bir anlam verilmemesi gerektiği ve kuralın ancak tam yargı davasının açıldığı tarihte zarar miktarının saptanabildiği durumlar için bağlayıcı nitelikte olduğu yönünde içtihatların birleştirilmesi kararı vererek idarî yargıda belirsiz alacak davası niteliğindeki bir davayı hukuk yargılamasından çok daha uzun bir süre önce ve herhangi bir açık kanunî düzenleme olmadan önce kabul etmiştir.⁹⁴ Benzer bir durum, mülga Türk

Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz vd, s. 534; Ejder Yılmaz, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. II, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 1986; Süha Tanrıver, Medenî Usul Hukuku, C. I, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 609; Tanrıver, 2022, s. 60; Atalı/Ermenek/Erdoğan, s. 263. Bu konuda detaylı bilgi ve değerlendirme için bkz. Pekcanitez/Meriç, s. 308-333.

⁹⁰ Yargıtay 4. HD, E: 2020/2582, K: 2020/3708, T: 04.11.2020 (Lexpera); Yargıtay 13. HD, E: 2017/7891, K: 2020/3037, T: 09.03.2020 (Lexpera); Yargıtay 10. HD, E: 2017/6435, K: 2018/1250, T: 20.02.2018 (Kazancı).

⁹¹ Kanaatimizce de doktrinde ifade edilen ve Danıştay'ın içtihatları birleştirme kararında da yer verilen gerekçelerle fer'i müdahilin tek başına kanun yoluna başvurabilmesi gerekmektedir. Ancak, bu husus çalışma konumuz kapsamını aştığından bu konuda detaylı bir açıklama yapmaktan kaçınılmıştır.

⁹² Danıştay İBK, E: 2021/4, K: 2023/1, T: 03.02.2023 (RG, 25.05.2023, S. 32201).

Esasen idarî yargıda da fer'i müdahilin tek başına kanun yoluna başvuramayacağı kabul edilmekteydi. Hatta tek başına temyiz başvurusu Danıştay tarafından bu sebeple incelenmeksizin reddedilen tarafın mahkemeye erişim hakkı ihlali iddiası da Anayasa Mahkemesi tarafından kabul görmemişti (Akdeniz İnşaat ve Eğitim Hizmetleri A.Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2015/2909, K.T. 19.07.2018-RG, 27.09.2018, S. 30548).

⁹³ Anayasa Mahkemesi, idarî yargıda açılan bir iptal davası ilgili üçüncü kişilere ihbar edilmeksizin karar verilmiş olmasını iptal hükmünden etkilenen kişilerin mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiği sonucuna varmıştır. Bkz. Ayşe Durucan Saygı ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2020/17478, K.T. 29.11.2023 (RG, 22.02.2024, S. 32468).

⁹⁴ Danıştay İBK, E: 1983/1, K: 1983/10, T: 29.12.1983 (RG, 20.06.1984, S. 18437).

Borçlar Kanunu'nun 83. maddesine üçüncü fıkra eklenmeden önce⁹⁵ yabancı para alacaklarının yargılamada aynen talep edilerek yabancı para olarak hükme bağlanması konusunda yaşanmıştır. Doktrindeki aksi yöndeki görüşlere rağmen Yargıtay yabancı para alacağının yabancı para olarak davada talep edilmesini kabul etmemiştir.⁹⁶ Oysa idarî yargıda böyle açık bir kanunî düzenleme olmaksızın yabancı para üzerinden dava açılabilceği ve karar verilebileceği kabul edilmiştir.⁹⁷

Yine adlî yargı uygulamasında davaların sonradan birleştirilmesi hâlinde her bir dava için ayrı ayrı yargılama giderine hükmedileceği yönünde istikrar kazanmış bir uygulama mevcut olmasına rağmen,⁹⁸ Danıştay bu konuya ilişkin bölge idare mahkemesi kararları arasındaki aykırılığın giderilmesinde daha farklı bir içtihatla bulunmuştur. Danıştay, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun davaların birleştirilmesine ve yargılama giderlerine ilişkin hükümleri ile Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi'ni değerlendirmiş ve tamamen aynı hükümleri uygulayan adlî yargıdan daha farklı bir sonuca varmıştır. Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu'na göre, vekille takip edilen ve ilk derece mahkemelerince tek dosyada birleştirilerek karara bağlanan davalarda kanun gereğince ilgili taraf lehine takdir olunacak vekâlet ücreti bakımından tek vekâlet ücretine hükmedilmelidir.⁹⁹

Danıştay ve Yargıtay arasındaki bu içtihat farklılıkları haricinde, özellikle Yargıtay'ın ceza ve hukuk daireleri ile Danıştay'ın Vergi ve İdari Dava Daireleri Kurulu'nu ayrı ayrı ilgilendiren konular da azımsanmayacak ölçüdedir. Yargıtay bakımından her iki hukuk alanının maddî düzenlemeleri haricinde yargılama hukuku bakımından ve bu kapsamda özellikle re'sen araştırma ve taraflarca getirilme ilkesi gibi yargılama alanına özgü ilkesel farklılıklar haricinde birçok husus benzer şekilde kaleme alınmıştır. Örneğin,

⁹⁵ 3678 sayılı Kanun'un (RG, 23.11.1990, S. 20704) 29. maddesi ile "*Yabancı para borcunun vadesinde ödenmemesi halinde alacaklı, bu borcu vade veya fiilî ödeme günündeki rayice göre Türk parası ile ödenmesini isteyebilir.*" hükmü eklenmiş; benzer bir düzenlemeye yürürlükteki Türk Borçlar Kanunu'nun 99. maddesinde de yer verilmiştir.

⁹⁶ Bu konudaki süreç için bkz. Hakan Pekcanitez, *Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukunda Yabancı Para Alacaklarının Tahsili*, 3.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1998, s. 76 vd.

⁹⁷ Örneğin, Danıştay 13. Daire, E: 2016/4304, K: 2021/5438, T: 29.12.2021 (Lexpera); Danıştay 10. Daire, E: 2021/777, K: 2021/1019, T: 09.03.2021 (Kazancı); Danıştay 8. Daire, E: 2016/11088, K: 2021/1187, T: 25.02.2021 (Lexpera); Danıştay 14. Daire, E: 2017/3917, K: 2017/6641, T: 30.11.2017 (Lexpera).

⁹⁸ Yargıtay 3. HD, E: 2023/1312, K: 2024/636, T: 15.02.2024 (Lexpera); Yargıtay 2. HD, E: 2022/6583, K: 2023/2956, T: 06.06.2023 (Lexpera); Yargıtay 11. HD, E: 2021/6253, K: 2023/625, T: 06.02.2023 (Lexpera); Yargıtay 11. HD, E: 2016/11763, K: 2018/3840, T: 23.05.2018 (Lexpera); Yargıtay 9. HD, E: 2012/11037, K: 2012/9278, T: 20.03.2012 (Lexpera). Kuşkusuz seri davalarda vekâlet ücretinin hesaplanmasına ilişkin özel hükümler saklıdır. Bkz. Yargıtay HGK, E: 2022/929, K: 2023/644, T: 21.06.2023 (Lexpera). Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. İbrahim Ermenek, *Medenî Usul Hukukunda Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 269 vd.

⁹⁹ Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu, E: 2023/8, K: 2024/4, T: 06.03.2024 (RG, 28.06.2024, S. 32586).

hukuka aykırı deliller, tanıkların dinlenmesi, sürelerin hesabı gibi konularda bir ceza dairesi tamamen ceza yargılamasına özgü olarak sonuca gidiyor gibi görünmesine rağmen, bu daire tarafından yapılacak tespit ve yorumlar aynen hukuk daireleri tarafından da yapılıyor olabilir. İki daire içtihatları arasındaki farklılığın içtihatların birleştirilmesine konu edilerek giderilebileceği savunulabilirse de gerek bu kurumun içtihat birliğini baştan sağlamaya elverişli olmaması¹⁰⁰ gerekse farklı mevzuat hükümlerinin söz konusu olması nedeniyle doğrudan içtihatların birleştirilmesi sürecinin işletilemeyecek olması nedeniyle Yargıtay'ın kendi içerisindeki içtihat birliği bakımından da daha etkin bir yol bulunabileceği kanaatindeyiz. Benzer bir durum Danıştay'ın kendi içerisinde de geçerlidir. Nitekim, yukarıda değinilen vekâlet ücretine ilişkin kararda¹⁰¹ Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu tarafından yapılan değerlendirmeler esasen Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu bakımından da uygulama alanı bulan ortak hükümlere ilişkindir.

Diğer yandan, özellikle son zamanlarda Anayasa Mahkemesi de Yargıtay ve Danıştay gibi bir içtihat mahkemesi veya içtihat yönlendirecek nitelikte kararlar verebilen mahkeme hâline gelmiştir. Anayasa Mahkemesi ile diğer yüksek mahkemeler arasındaki içtihat farklılıkları sayıca daha az olabilirse de nitelik ve ileri sürülen hukukî görüşler bakımından çok daha önemli olarak kabul edilebilir.¹⁰² Bu noktada, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru üzerine verdiği kararlarda diğer yüksek yargı organlarının farklı yöndeki içtihatları değerlendirerek bir sonuca gittiği görülmektedir. Kuşkusuz, bu konudaki kararlar bağlayıcı birer içtihatları birleştirme kararı niteliğinde olmadığı gibi bireysel başvuru yolunun istisnâi niteliği bakımından da tartışmaya açıktır. Ancak, ortaya çıkan sonuç bakımından Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bu tür kararların da diğer yargı kollarına doğrudan etki ettiği aşîkârdır.¹⁰³ Bu durumda, diğer yargı kollarının

¹⁰⁰ Bkz. yuk. II, C.

¹⁰¹ Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu, E: 2023/8, K: 2024/4, T: 06.03.2024 (RG, 28.06.2024, S. 32586).

¹⁰² Miebach, s. 199.

¹⁰³ Örneğin, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (RG, 17.12.2004, S. 25673) 102. maddesinde düzenlenen azamî tutukluluk süresinin her bir suç için ayrı ayrı hesaplanması yönündeki ceza yargısı uygulaması, Anayasa Mahkemesi'nin ihlâl kararlarının da etkisiyle terk edilmiştir (Bkz. Cumhuriyet Şahin/Neslihan Göktürk, Ceza Muhakemesi Hukuku, 14.Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 327; Murat Volkan Dülger/Şaban Cankat Taşkın, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 410-411): "Tutuklama tedbiri, bir yaptırım olmadığından aynı dosya kapsamındaki her bir suç için azamî tutukluluk süresinin ayrı ayrı hesaplanması kabul edilemez." Murat Narman Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2012/1137, K.T. 02.07.2013, § 49

(<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 01.07.2024). Aynı yönde Çetin Acar Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2013/7792, K.T. 14.10.2015 (<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 01.07.2024); Ramazan Aras Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2012/239, K.T. 02.07.2013 (<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 01.07.2024); Burak Döner Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2012/521, K.T. 02.07.2013 (<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 01.07.2024).

o güne kadar geliştirdiği içtihatların değerlendirilmesinde ilgili yargı kolunda görevli en üst yargı organının da dinlenmesi ve karara etki imkânına sahip olması, ilgili yargı kolları arası muhtemel çekişmeleri engelleyeceği gibi daha doğru sonuçlara varılmasına da olanak sağlayabilir. Bu noktada önemle vurgulamak isteriz ki, Anayasa Mahkemesi kararları tüm diğer yargı organlarını bağlayıcı sonuçlar doğuracak olmakla beraber, doğrudan diğer yargı kollarının içtihatlarının değerlendirilmesi gereken konularda ilgili mahkemelerin de katılımıyla ortak bir süreç yönetilmesi daha yerinde olabilir. Kuşkusuz, böyle bir sürecin yürütülebilmesi için bu yönde bir kanunî değişiklik yapılmalıdır. Ancak, bu hususun bir ihtiyaç olarak ortaya çıkabileceği öncelikli olarak tespit etmek yerinde olabileceğinden, diğer yüksek yargı organları haricinde istisnâ olarak Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararları da örnek olarak değerlendirmelerimize dahil edilmiştir.

Örneğin, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurular neticesinde temel hak ihlali olarak değerlendirdiği ve adli yargı uygulamasında uzun süredir kabul edilen usûlî kazanılmış hak kurumu içtihat farklılığına diğer bir örnek olarak ele alınabilir. Buna göre, doktrinde çokça tartışılmalı ve eleştirilse de,¹⁰⁴ taraflardan birinin itirazı üzerine alınan yeni bilirkişi raporunun itiraz edenin daha aleyhine olması hâlinde ilk raporun itiraz eden lehine usûlî kazanılmış hak teşkil ettiği yönündeki Yargıtay uygulamasının¹⁰⁵ aksi yönünde bir değerlendirme yapılmıştır. Anayasa Mahkemesi, bilirkişi raporuna itiraz edilmemesi hâlinde, rapora itiraz etmeyen tarafın maddi hukuka yönelik bir hakkını sona erdirecek ya da diğer taraf lehine bu nitelikte bir hakkın doğmasına yol açacak biçimde sonuç çıkarılamayacağını, aksi bir yorumun mahkeme gerekli görürse yeni görevlendireceği bilirkişi aracılığıyla tekrar inceleme yaptırabileceği biçimindeki hükmü anlamsız ve işlevsiz kılacağı gerekçesiyle ilgili kuralın öngörülemez biçimde

Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan değerlendirmeler, ilgili olduğu alana farklı bir bakış açısı getirebilecek ve temel hak odaklı bir anlayış ve yaklaşımın yerleşmesini sağlayabilecek nitelikte olabilir. Bu noktada Anayasa Mahkemesi tarafından bireysel başvuru yargılamalarında, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da (RG, 03.04.2011, S. 27894) yer almayan birçok usûlî konuda veya bu Kanun'da atıf bulunan konularda usûl hukukuna ilişkin kanunları uygulayabilmektedir. Böylece, bireysel başvurunun esasına ilişkin yapılan değerlendirmeler haricinde dolaylı olarak bireysel başvurularda uygulanan usûl kuralları bakımından da aynı veya benzer kuralları uygulayan ilgili yargı kollarıyla etkileşimin söz konusu olduğu söylenebilir. Bu konuda bkz. Direnisa, s. 2426, 2429 vd; Alpaslan, s. 721 vd; Gündoğdu, s. 139-190.

¹⁰⁴ Detaylı bilgi için bkz. Murat Atalı, "Usûlî Müktesep Hak Kavramı ve Bozma Kararının Bağlayıcılığı", C.44, S.3, 2018, Yargıtay Dergisi, s. 459 vd; Mine Ercevaahir, Medenî Usûl Hukukunda Usûlî Müktesep Hak, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 166 vd.

¹⁰⁵ Yargıtay 3. HD, E: 2022/222, K: 2022/2331, T: 16.03.2022 (Lexpera); Yargıtay 10. HD, E: 2022/1571, K: 2022/9955, T: 28.06.2022 (Lexpera); Yargıtay HGK, E: 2018/94, K: 2021/111, T: 18.02.2021 (Lexpera); Yargıtay 21. HD, E: 2016/1325, K: 2016/5489, T: 29.03.2016 (Lexpera); Yargıtay HGK, E: 2014/70, K: 2015/1680, T: 17.06.2015 (Lexpera). Karş. Yargıtay HGK, E: 2022/508, K: 2023/226, T: 15.03.2023 (Lexpera).

yorumlanması olduğunu ifade etmiştir. Buna göre, yargılama sırasında alınan ilk bilirkişi raporuna itiraz edilmediği için talep miktarının bu raporda hesaplanandan fazla olan kısmının davalı lehine usûlî kazanılmış hak olduğu gerekçesiyle reddedilmesi suretiyle mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahalenin kanunî bir dayanağının bulunmadığı ve ölçüsüz olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁰⁶ Böylece Anayasa Mahkemesi, adli yargının en yüksek organı tarafından Yargıtay tarafından geliştirilen bir içtihadı mevcut kanunî düzenlemelerin ölçüsüz bir yorumu olarak kabul etmiştir.

Anayasa Mahkemesi, belirsiz alacak niteliğinde olmayan alacak hakları için açılan belirsiz alacak davalarının hukukî yarar yokluğundan usûlden reddedilmesi konusunda¹⁰⁷ da adli yargıdan farklı yönde değerlendirmeler içeren kararlar vermiştir. Mahkemece verilen bu kararlar, mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmesi olarak temel haklara dayandırılmakta ise de mevcut içtihatların değerlendirilmesi yapılarak sonuca gidilmiştir.¹⁰⁸ Anayasa Mahkemesi, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun aksi yöndeki bir kararını¹⁰⁹ da değerlendirerek somut olaydaki hukuk dairesinin davanın süre verilmeksizin doğrudan usûlden ret kararı verilmesi yönündeki kararının temel hak ihlali teşkil edeceği sonucuna varmıştır.¹¹⁰ Bu karardan sonra Yargıtay 9. Hukuk Dairesi,¹¹¹ ilgili Anayasa Mahkemesi kararını eleştirerek ve bağlayıcılık etkisini tartışarak yine kendi içtihadı yönünde karar vermiş ve belirsiz alacak davası şartları taşımadan açılan davaların hukukî yarar yokluğundan süre verilmeksizin reddi gerektiği sonucunu tekrar etmiştir.¹¹² Ancak Anayasa Mahkemesi, daha önceki *İsmail Avcı* kararı gerekçelerine atf

¹⁰⁶ Ahmet Özgan ve Şule Özgan Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2020/21347, K.T. 21.12.2023 (RG, 20.05.2024, S. 32551).

¹⁰⁷ Bu konuya ilişkin değerlendirmeler için bkz. Ejder Yılmaz, “Uygulamada Amacına Ulaşamayan Belirsiz Alacak Davasına İlişkin Hüküm Yürürlükten Kaldırılmalıdır”, C.18, S.2, 2021, YÜHFD, s. 719 vd.

¹⁰⁸ Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurular üzerine usûl hükümlerini yorumlayarak böyle bir sonuca gidip gidemeyeceği konusu çalışma konumuz kapsamında olmadığından konu bu açıdan değerlendirilmemiştir.

¹⁰⁹ Yargıtay HGK, E: 2019/17-853, K: 2020/907, T: 17.11.2020 (Kazancı).

¹¹⁰ İsmail Avcı Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2019/12190, K.T. 22.02.2022 (RG, 20.04.2022, S. 31815).

¹¹¹ Esasen Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, bu konudaki içtihadını daha önce kamuoyuna açıklamış ve özellikle 22. Hukuk Dairesi'nin kapatılmasından sonra ortaya çıkan hukukî durumla ilgili oldukça kapsamlı ve gerekçeli bir karar vermiştir. Bkz. Yargıtay 9. HD, E: 2016/26476, K: 2020/7547, T: 14.09.2020 (Kazancı). Kararın değerlendirilmesi için bkz. Muhammet Özekes, “Gerçek Bir İctihat: 9. Hukuk Dairesi'nin Belirsiz Alacak ve Sürpriz Karar Yasağıyla İlgili Emsal Kararı”, <https://blog.lexpera.com.tr/gercek-bir-ictihat-9-hukuk-dairesinin-belirsiz-alacak-ve-surpriz-karar-yasagiyla-ilmili-emsal-karari/#fn6>, s.e.t. 20.06.2024, s. 1 vd. Nitekim bu konuda verilen ve dairelerin birleşmesinden önce açılan davada tarafların güveninin korunması yönünde bir karar için ayrıca bkz. Yargıtay 9. HD, E: 2022/17925, K: 2023/2356, T: 15.02.2023 (Kazancı).

¹¹² Yargıtay 9. HD, E: 2022/6872, K: 2022/17896, T: 27.12.2022 (Lexpera); Yargıtay 9. HD, E: 2022/7270, K: 2023/4106, T: 20.03.2023 (Kazancı).

yaparak yeniden ve aynı sebeplerle ihlal kararı vermiştir.¹¹³ Böylece, mevcut bir usûl hükmünün nasıl yorumlanarak uygulanacağı konusunda Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay uygulaması arasında çelişki ortaya çıkmıştır. Dahası Anayasa Mahkemesi'nin belirsiz alacak davasına ilişkin önceki ihlal kararlarını eleştiren Yargıtay, Anayasa Mahkemesi kararlarının özel bağlayıcı etkisinin Anayasa'nın yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin meselelerle sınırlı olduğunu, kanun yolunda gözetilmesi gereken konulara ilişkin olan ve bu nedenle bireysel başvuru yolunun sınırlarını aşan bu konularda verilen ihlal kararlarında yapılan değerlendirmelerin bağlayıcı olamayacağını ifade etmektedir.¹¹⁴ Böylece Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay arasındaki içtihat birliğinin sağlanması Anayasa Mahkemesi kararına üstünlük¹¹⁵ sağlanması yoluyla da mümkün olmamakta ve iki yüksek mahkeme arasındaki bu *anlaşmazlık* neticede hukuk birliğini zedelemektedir.¹¹⁶ Hatta her iki yüksek mahkeme arasındaki bu tür *anlaşmazlıklar* çoğalmakta ve Anayasa Mahkemesi tarafından daha önce verilen bir ihlal kararının gereklerinin yapılmamış olması¹¹⁷ da ayrı bir temel hak ihlali olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁸ Bu mevcut çelişkili durum karşısında, belirsiz alacak davasının çözmeyi amaçladığı sorundan daha önemli bir sorun olarak hukuk güvenliği ilkesini zedeler sonuçlar doğurması nedeniyle tamamen kaldırılması dahi önerilmiştir.¹¹⁹

¹¹³ Faysal Çifci ve diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2019/17969, K.T. 08.06.2023 (RG, 06.10.2023, S. 32331).

¹¹⁴ Yargıtay 9. HD, E. 2022/6872, K: 2022/17896, T: 27.12.2022 (Lexpera). Karş. Alpaslan, s. 721 vd.

¹¹⁵ Nitekim Anayasa Mahkemesi ile diğer mahkemeler arasındaki ilişki hiyerarşik bir ilişki değil, işbirliği ilişkisi olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Thomas Gawron/Ralf Rogowski, "Die Wirkung des Bundesverfassungsgerichts", Handbuch Bundesverfassungsgericht im politischen System, 2. Auflage, Springer, 2015, s. 156.

¹¹⁶ Belirsiz alacak davasına ilişkin uygulama ve buna ilişkin Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay'ın yorumundan hangisinin hukuken daha yerinde olduğu konumuz kapsamında yer almadığından buna ilişkin herhangi bir açıklama yapmamayı tercih ediyoruz. Burada vurgulamak istediğimiz tek husus, bir yargı sisteminde iki yüksek yargı organı arasında bu kadar net, derin ve bir diğerinin kararını hukuka aykırı görür nitelikteki içtihat farklılığının bizzatı kendisinin hukuka aykırı olduğudur.

¹¹⁷ Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararlarının icrası için bir kontrol mekanizması kurulması yönündeki değerlendirmeler için bkz. Alpaslan, s. 564-565; Aydoğdu, s. 32 vd.

¹¹⁸ İyi Haber Yayın Organizasyon Ticaret A.Ş. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2018/10782, K.T. 11.01.2024 (RG, 17.04.2024, S. 32520); Şerafettin Can Atalay Başvurusu (3), AYM, Başvuru No: 2023/99744, K.T. 21.12.2023 (<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 01.07.2024). Ancak Anayasa Mahkemesi, yerinde olarak, bu konudaki değerlendirmelerini sadece daha önceki ihlal kararında yer vermiş olduğu gerekçeler ve bu gerekçelerin gereğinin yapılmış olması kapsamında yapmakta, ilgili mahkeme tarafından mutlaka farklı bir karar verilmiş olmasını beklememektedir. Örneğin, M.A. Başvurusu (2), Başvuru No: 2020/879, K.T. 04.10.2023 (RG, 09.01.2024, S. 32424).

¹¹⁹ Yılmaz, 2021c, s. 724.

Esasen, Anayasa Mahkemesi ile diğer yargı organları arasındaki bu tür yorum ve içtihat farklılıklarını çoğaltmak mümkün olmakla beraber,¹²⁰ buraya kadar değindiğimiz örneklerin konuya ilişkin durumu yansıtmaya yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Benzer şekilde ve yukarıda da kısaca değinildiği üzere,¹²¹ Anayasa Mahkemesi, Yargıtay dairelerinin içtihatlarını öngörülebilir ve tatmin edici bir gerekçeyle yer vermeksizin değiştirmesini de eleştirmekte ve böyle bir durumda içtihatların birleştirilmesi yolunun işletilmemesi veyahut bu yolun yeterli bir yapısal mekanizma olmadığı gerekçesiyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar verebilmektedir.¹²² Görüldüğü gibi Anayasa Mahkemesi'nin içtihat birliğinin sağlanmasına etkisi mevcut bir yüksek yargı içtihadının temel hak ihlali olduğu yönündeki tespit ve değerlendirmelerle sınırlı kalmamakta, bizatihi içtihat farklılıklarının da giderilmesi gerekliliğine dikkat çekilerek uygun mekanizmaların kurulması ve işletilmesi gerektiği belirtilmektedir. Böylece mahkeme, yüksek yargı organlarınca oluşturulan içtihatları değerlendirdiği gibi belirli bir yönde içtihat birliğinin sağlanması gerektiğine de dikkat çekerek sürece doğrudan etki etmektedir.¹²³ Bu nedenle, yüksek yargı organları arasında içtihat birliğinin sağlanması sürecinin Anayasa Mahkemesi'nden ayrı ve bağımsız bir şekilde yürütülmesi uygun olmayan sonuçlar doğurarak bu kez Anayasa Mahkemesi ile diğer mahkemeler arasında içtihat farklılıklarına sebep olabilir. Bu ise, hukuk sisteminde ciddi bir kriz ile sonuçlanabilir.¹²⁴

Görüldüğü gibi, Türk hukukunda gerek adli yargı ve idari yargı arasındaki gerekse istisnai olarak anayasa yargısında bireysel başvuru incelemelerine konu içtihatların farklılığından kaynaklanan çelişkili sonuçlar mevcuttur. Bu durum, aynı veya benzer hukuk kurallarının veya hukukî sorunların farklı yargı kollarında farklı çözüme kavuşmasına sebebiyet vererek hukuk birliğini zedelemektedir. Bu nedenle, hukuk ve içtihat birliğinin sadece belirli bir yargı kolunda değil, tüm hukuk alanında

¹²⁰ Örneğin, daha önce Anayasa Mahkemesi'nin ihlâl kararı adli yargı organlarınca hukukî değer ve geçerlilik atfedilmeyerek yok sayılmıştır. Bkz. Şerafettin Can Atalay Başvurusu (2), AYM, Başvuru No: 2023/53898, K.T. 25.10.2023 (RG, 27.10.2023, S. 32352) ve Şerafettin Can Atalay Başvurusu (3), AYM, Başvuru No: 2023/99744, K.T. 21.12.2023 (<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 01.07.2024). Diğer örnekler için bkz. Göztepe Çelebi, s. 99 vd. Anayasa Mahkemesi'nin medenî usul hukukuna ilişkin kararlarına yönelik değerlendirmeler ve bu kararların medenî usul hukukuna etkileri için ayrıca bkz. Alpaslan, s. 556 vd; Gündoğdu, s. 193 vd.

¹²¹ Bkz. yuk. II, B.

¹²² Türkan Bal Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2013/6932, K.T. 06.01.2015, § 64-68 (RG, 09.05.2015, S. 29350).

¹²³ Alpaslan, s. 749 vd.

¹²⁴ *Göztepe Çelebi*, 2016 yılında kaleme aldığı çalışmasında derece mahkemelerinin kendi içtihatlarında ısrar etmesi ve aynı yöndeki şikâyetlerin sürekli Anayasa Mahkemesi önüne taşınmasının Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı ve icrası sorunu olarak orta vadede bir krize dönüşmesine yol açabileceğini ifade etmiştir (Göztepe Çelebi, s. 104). Bugün, ne yazık ki, bu krizin eşliğinde ve hatta içerisinde olduğumuzu söylemek mümkündür.

sağlanmasına yönelik düzenlemelere ihtiyaç vardır. Kuşkusuz, bu yöndeki muhtemel düzenlemeler, ilgili farklı yargı kollarının kendine has kurallarının bertaraf edilmesine sebebiyet vermeyecek şekilde uygulanmalı; yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi sadece tamamen aynı veya ciddi bir şekilde benzer hukuki sorunlarda böyle bir yol izlenmelidir.

IV. YÜKSEK YARGI ORGANLARI ARASINDA İÇTİHAT BİRLİĞİNİN SAĞLANMASINA YÖNELİK TESPİT VE ÖNERİLER

A. GENEL OLARAK YAPILMASI GEREKENLER VE MUHTEMEL SONUÇLAR

Türk hukuku bakımından farklı yargı kolları arasındaki içtihat birliğini sağlamaya yönelik herhangi bir pozitif düzenleme veya pratik bir çaba olmadığı yukarıdaki örneklerden anlaşılabilmektedir. Ancak, içtihatların birleştirilmesi kurumu da sınırlı olarak düzenlendiği konularda ve mevcut şekliyle içtihat aykırılıklarını giderici nitelikte değildir. Bu nedenle, içtihat birliğinin sağlanması için yeni bir hukuki mekanizmaya ihtiyaç vardır.¹²⁵ Nitekim bugün, yüksek yargı organlarının başkanları dahi içtihat farklılıklarından mustarip konuşmalar yapar hâle gelmiştir.¹²⁶ Bu noktada, doktrinde de dile getirildiği üzere, içtihat farklılıklarının ortaya çıkmasını ve oturmasını en baştan önleyici bir mekanizma kurulmaya çalışılmalıdır.¹²⁷ Burada tekrar vurgulamak isteriz ki, bu mekanizma sadece belirli bir yargı kolunun kendi içindeki uyum ile sınırlı kalmamalı; gereken konularda yargı kolları arasındaki içtihat uyumunu sağlamaya elverişli bir yapı oluşturulmalıdır. Hemen belirtmek isteriz ki, böyle bir yapı, yargı ayrılığı ilkesini¹²⁸ zedeleyici nitelikte de olmayacaktır. Zira, her bir yargı kolunun kendi içerisinde görevli olduğu sorunları kendi uzmanlık alanı doğrultusunda çözüme kavuşturması engellenmeyecek; aksine, yargı kollarının birbiriyle uyum içerisinde çalışmasıyla tek bir üst kavram olarak

¹²⁵ Güzel, s. 2035; Yılmazoğlu, 2019, s. 558; Yunus Emre Yılmazoğlu, “Temyiz İncelemesinin ‘İçtihat Eksenli’ Yaklaşım ve Danıştay İçin Çözüm Önerileri”, S.156, 2023, Danıştay Dergisi, s. 91.

¹²⁶ 23.03.2020 ilâ 14.05.2024 tarihleri arasında Yargıtay Birinci Başkanı olarak görev yapan Mehmet AKARCA, Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku Günleri-1 Sempozyumu’nda yaptığı konuşmada şu ifadelerle yer vermiştir: “Yargıtay seviyesinde ele alınması gereken yapısal sorunların yanı sıra istinaf mahkemeleri arasında içtihat birliğini sağlamak amacıyla öngörülen bazı kanuni mekanizmalar da gözden geçirilmelidir. Bölge Adliye Mahkemeleri Kanunu’nun 35’inci maddesinde istinaf mahkemeleri arasında içtihat birliğini sağlamak amacıyla öngörülen yöntemlerin yetersiz olduğu tüm bölgesel ve ulusal içtihat forumlarında uzlaşılan bir konu olmuştur.” (<https://www.yargitay.gov.tr/icerik/1643/yargitay-baskani-akarca-medeni-usul-ve-icra-iflas-hukuku-gunleri-1-sempozyumuna-katildi>, s.e.t. 01.07.2024).

¹²⁷ Güzel, s. 2035. İdari yargı bakımından benzer yönde Yılmazoğlu, 2023, s. 76.

¹²⁸ Tanrıver, 2021, s. 101.

yargının uygulama süreci olan *yargılamanın*¹²⁹ daha nitelikli, öngörülebilir ve güvenilir olması sağlanabilecektir. Bu doğrultuda, kuşkusuz, farklı yargı kollarında yürütülen yargılamaların birbirine kısmî etkisi söz konusu olabilecek; hatta bu etki istenen bir sonuç olarak dahi nitelendirilebilecektir. Ancak, böyle bir etki, mutlak ve kesin bir yargı ayrılığından ziyade daha üst bir menfaat olarak görülebilecek hukukun yeknesak uygulanması ve hukuka güven karşısında kabul edilebilir görünmektedir. Kaldı ki, bugün dahi böyle bir etki ve etkileşimin sistematik bir yapı olmaksızın daha kaotik bir görünümde mevcut olduğu söylenebilir.

İçtihat birliğinin sağlanabilmesi için öncelikle içtihat merkezli bir yüksek yargı incelemesinin yapılması gerekmektedir. Bundan kastımız, yüksek yargı organlarına intikal eden dosyaların salt geliş tarihine göre değil, ilgili somut dosyada karar verilebilmesi için çözülmesi gereken esas hukukî probleme göre bir tasnif yöntemi benimsenmesidir.¹³⁰ Bu yönde bir ayırım yapıldıktan sonra, ilgili konuda mevcut bir içtihadın olup olmadığına göre hareket edilmeli¹³¹ ve belirli bir yönde içtihadın bulunduğu konularda, kural olarak, bu içtihat doğrultusunda karar verilmesi gerekmektedir. Bu yönde bir sınıflandırma yapılarak temyiz incelemesine konu dosyadaki esas hukukî problemin tespiti, temyiz incelemesinin ön inceleme¹³² aşamasında yapılması gereken bir değerlendirme olarak kabul edilebilir.¹³³ Bu yönde bir kanunî değişiklik yapılarak temyiz talebi hakkında karar verilmesinden önce konuya ilişkin içtihatların tespiti ve buna göre bir ayırım yapılması sağlanabilir.

İçtihat birliğinin sağlanabilmesi için ayrıca her bir yüksek yargı organının kendi içerisinde ve devamında yargı sisteminin bütünü içerisinde yaklaşım ve anlayış değişikliği sağlanmalıdır. Bunun için salt bir kanunî değişiklikten ziyade yargının bir bütün olarak uyum ve içtihat birliği

¹²⁹ Nitekim, farklı yargı kollarına ilişkin olsa dahi yargılama hukukunun bir üst başlık olarak değerlendirilmesi gerektiğine yönelik açıklama ve değerlendirmeler için bkz. Özkes, 2024, s. 21 vd.

¹³⁰ Özellikle Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru dosyalarında ihlâl iddiası ileri sürülen temel hak merkezinde sınıflandırma yaptığı ve gerekirse birden fazla başvuruyu birleştirerek karar verdiği; diğer dosyalarda ise, aynı konuya ilişkin daha önceki değerlendirmelere atıfta bulunduğu görülmekteyse de bunun daha sistematik bir şekilde ve diğer yüksek yargı organlarını da kapsayacak şekilde uygulanması gerekir. 03.12.2023 tarihli Danıştay Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı'nın 8. maddesiyle Danıştay Kanunu'na 20/A maddesi olarak grup dava usûlünün eklenmesi öngörülmüşse de ilgili tasarı kanunlaşmamıştır (Bkz. <https://tbmm.gov.tr>, s.e.t. 01.07.2024).

¹³¹ Yılmazoğlu, 2023, s. 79.

¹³² Mevcut temyiz incelemesine ilişkin düzenlemeler arasında doğrudan böyle bir hüküm yoktur (YarK m. 40/3-4). Ancak, ilk derece hukuk yargılamasında öngörülen ön inceleme aşamasında taraflar arasındaki uyuşmazlık konularının tespitine benzer şekilde (HMK m. 140/1-2) temyiz yargılamasında bir değerlendirme yapılarak dosyaların sınıflandırılması mümkün olabilir.

¹³³ Yılmazoğlu, 2023, s. 80. Danıştay bakımından bu doğrultuda bir öneri için bkz. s. 115-116.

içerisinde çalışmasını sağlayıcı diyalog imkânlarına zemin hazırlanmalıdır.¹³⁴ Bu amaçla yapılacak kanunî değişikliklerin özümsemesi için yüksek yargı organları rekabetçi değil aynı mekanizmanın bir aktörleri olarak hareket edebilmelidir. Kuşkusuz bu da nihayetinde bir insan faktörü olarak belirli bir bilinç ve zaman gerektirmektedir. Ancak, böyle bir sistemin kabul edilmesi ve uygulanması ilk süreçte sancılı olabilirse de uzun vadede içtihatların belirli bir yönde oturmasıyla yargının iş yükünü azaltacak ve kişilerin hukuka güvenini sağlayacaktır.

Bu noktada, yaşayan bir sistem olarak hukukun ve hukuk kurallarının yorumunun zaman içerisinde değişebileceğinden bahisle böyle bir içtihat istikrarı merkezli sistem eleştirilebilir. Ancak, unutulmamalıdır ki, hukuk kurallarının yorumu bugünden yarına değişmemeli; değişmesi gereken durumlarda da bunun gerekliliği ciddi ve derin bir değerlendirme ürünü olarak ortaya konulmalıdır.¹³⁵ İşte, burada önerdiğimiz veya bu doğrultuda benzer bir sistem ile içtihat birliğinin sağlanması yanında içtihatların değişmesi de bu şekilde kapsamlı bir değerlendirmeye mümkün olmaktadır. Böylece, içtihatlara körü körüne bağlı, donuk bir sistem de dayatılmamaktadır. Kuşkusuz böyle bir sistemin tam olarak ve etkin bir şekilde işletilebilmesi için içtihatların net, belirli ve ulaşılabilir olması, yargı mercileri ve kişiler tarafından erişilebilir olması gerekir.¹³⁶

B. SOMUT ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Yüksek Yargı Organları Arasında İctihat Birliğinin Sağlanması Bakımından

Yargıda içtihat birliğinin sağlanabilmesi için bir önceki başlıkta değindiğimiz genel hususlar haricinde bunları sağlayıcı somut değişikliklere de ihtiyaç vardır. Bu bakımdan, doktrinde idarî yargı içinde de ayrı bir çözüm ileri sürülmüştür. Buna göre, her bir Danıştay dairesi veya kurulu kendi içinde Filtraj Birimi ve esas inceleyen Bölüm olarak ikiye ayrılmalı; filtreleme yapacak Filtraj Birimi, ilk inceleme ve derdest dosyalarda uyuşmazlık konusunun tespiti, o konuda Daire veya Kurulun içtihadının bulunup bulunmadığının araştırılması, konunun içtihadı uygun olup olmadığının belirlenmesi ve¹³⁷ içtihat kapsamında değerlendirmelerle dosyanın esas incelemesi için Bölüme havale edilmesiyle görevli olmalıdır. O konuda herhangi bir içtihat yoksa Daire veya Kurul tam sayıyla toplanmalı, verilecek karar içtihadı ilişkin genel ilkeleri ortaya koyacak

¹³⁴ Özkes, 2024, s. 5.

¹³⁵ Özkan, s. 128.

¹³⁶ Yılmazoğlu, 2023, s. 84.

¹³⁷ İzne bağlı temyiz kabulü hâlinde Filtraj Birimi'nin temyiz başarıya ulaşma ihtimâli bulunmadığından bahisle temyiz izni verilmemesi de bu birim tarafından yapılacak tespitler kapsamında ifade edilmiştir. İzne bağlı temyiz sistemi hakkında değerlendirmeler için bkz. Tolga Akkaya, "Temyize Başvuru Hakkının Sınırlandırılması ve İzne Bağlı Temyiz Sistemi", Halûk Konuralp Anısına Armağan, C.I, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009a, s. 70 vd.

nitelikte ve belirgin olmalı ve Filtraj Birimi bu yeni içtihadattan haberdar edilmelidir. Konuyla ilgili içtihadın varlığı hâlinde ise, üç üyeyle karar verilebilmelidir. Bu görüşe göre, temyiz talebinin kabul edilebilirlik şartları arasında zamanla ve kademeli olarak konuya ilişkin içtihadın bulunup bulunmadığı esas bir kriter olarak eklenmelidir.¹³⁸

Konuya ilişkin ileri sürülen diğer bir görüş Uyuşmazlık Mahkemesi'nin görev alanının genişletilmesi yönündedir. Buna göre, yukarıda açıklanan Alman hukukundaki mekanizmaya benzer şekilde ancak yeni bir yapı kurulmaksızın Uyuşmazlık Mahkemesi'ne yetki verilmesi yoluyla çözüme gidilebilecektir. Bu durumda mahkeme, Yargıtay ve Danıştay'dan katılacak üyeler ile toplanarak iki yargı kolundaki aynı veya benzer konulardaki içtihat farklılıklarının giderilmesini sağlayabilir.¹³⁹

Kanaatimizce Uyuşmazlık Mahkemesi yerine bu mahkemenin yetkililerini de haiz olacak şekilde yeni bir yapılanmaya gidilmeli ve sadece Danıştay ve Yargıtay değil, mevcut bir içtihadı ortaya koyan daire veya kurul ile o içtihadattan farklı yönde karar vermek isteyen daire veya kurul ile varsa diğer ilgili yüksek yargı organları arasında ortak bir genel kurul oluşturularak karar verilmelidir. Kuşkusuz böyle bir sistemin sağlıklı işleyebilmesi için içtihatların ve gerekçelerinin net bir şekilde ortaya konularak takip ve tasnifinin sağlanması öncelikli şarttır. Kurulun oluşumu bakımından yukarıda kısaca değinilen Alman hukukundaki düzenlemeler esas alınabileceği gibi Anayasa değişikliğini de gerektirecek şekilde farklı uzmanların da üye veya danışman olarak dahil edilebileceği bir yapılanma oluşturulabilir. Bu noktada önemli olan böyle bir ortak kurula ihtiyaç olduğunun ortaya konulması olup kurulun oluşumu, yetkileri ve işleyişi bakımından farklı görüşlerin değerlendirilmesiyle sonuca gidilebilir.

2. Anayasa Mahkemesi'nin Özel Durumu Bakımından

Yukarıda değinildiği gibi her bir yargı kolundaki yüksek mahkemeler haricinde Anayasa Mahkemesi de bireysel başvurular üzerine verdiği kararlar ile içtihat birliğinin sağlanması bakımından dikkat çekici bir yerde bulunmaktadır. Bu nedenle, kanaatimizce, içtihat birliğinin sağlanması amacına Anayasa Mahkemesi gözardı edilerek ulaşılması mümkün değildir.

Doktrinde, özellikle, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurular üzerine verdiği ihlal kararlarıyla ortaya çıkan sorunlara dikkat çekilerek bireysel başvuru kararlarında yapılan hak ihlali değerlendirmeleri özelinde öneriler yapılmıştır. Buna göre, Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı kapsamında bu tür kararların diğer mahkemeler için de emsal karar olarak kabulü ve bu kapsamda bağlayıcılık etkisine kavuşturulması yönünde¹⁴⁰ kanunî değişiklik yapılabileceği ileri sürülmüştür.¹⁴¹ Anayasa

¹³⁸ Yılmazoğlu, 2023, s. 116.

¹³⁹ Özekes, 2024, s. 36.

¹⁴⁰ Esasen Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurular üzerine verdiği kararlar da Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasında düzenlenen bağlayıcılık etkisi kapsamında kabul edilmekle beraber (Göztepe Çelebi, s. 96 vd; Alpaslan, s. 560-

Mahkemesi kararlarının daha sonraki somut olaylarda ne derece dikkate alındığının kurumsal bir şekilde takip ve tespit edilerek gerekli tedbirlerin alınabileceği de ifade edilmiştir.¹⁴² Diğer yandan, Anayasa Mahkemesi kendine has bir icra organına sahip olmadığı için,¹⁴³ ancak kararlarda yer verilen görüşlerin kararı uygulamakla yükümlü olan muhataplarla¹⁴⁴ örtüşmesi sonucunda sistemden beklenen genel amaca erişmek mümkün olabilir.¹⁴⁵ Bu örtüşmenin tamamen sağlanabilmesi mümkün olmayabilirse de, özellikle diğer yargı organlarının muhatap alındığı ihlâl iddialarında karar verme sürecinde hiyerarşik bir yapılanmadan ziyade katılımcı bir yol izlenerek sonuca gidilebileceği kanaatindeyiz.

Bu konu Alman hukukunda da özel olarak incelenmiştir. Buna göre, Anayasa Mahkemesi ile yüksek mahkemeler arası Ortak Kurul¹⁴⁶ arasında bir altlık üstlük ilişkisinin olmadığı;¹⁴⁷ Ortak Kurul'un yüksek mahkemelerin en yüksek yargı organı olduğu ve her bir yüksek mahkemenin de kendi yargı yetkisinin en yüksek derecesini oluşturduğu; ancak, Anayasa Mahkemesi'nin böyle bir yargı yetkisi derecesine dahil olmadığı ifade edilmektedir.¹⁴⁸ Ancak, Ortak Kurul'un yetki alanının Anayasa Mahkemesi ile çakışmamasına rağmen, Anayasa Mahkemesi'nin yetki alanının Ortak Kurul ile çakıştığı durumlara da dikkat çekilmektedir. Bu çakışan durumlarda Anayasa Mahkemesi ile Ortak Kurul arasındaki ilişki, bir yüksek mahkemenin başka bir yargı kolundaki bir alt mahkeme ilişkisine benzetilebilmektedir. Diğer yandan, Anayasa Mahkemesi'nin bir Ortak Kurul kararını Anayasa'da güvence altına alınan haklara aykırı bularak ihlalin giderilmesine karar verebildiği Anayasa şikâyeti hâlinde, Ortak Kurul ile Anayasa Mahkemesi arasındaki ilişkinin diğer yargı kolları içerisinde alt/üst mahkeme ilişkisine yaklaştığı söylenebilir. Ancak, böyle bir durumda dahi, Anayasa Mahkemesi, diğer yüksek mahkemeler gibi uyumsuzluğun esası hakkında bir karar

566; Aydoğdu, s. 29), yaşanan sorunlar kapsamında böyle bir açık düzenleme önerildiği söylenebilir.

¹⁴¹ Özkan, s. 136; Yılmazoğlu, 2023, s. 133-136.

¹⁴² Göztepe Çelebi, s. 110.

¹⁴³ Gawron/Rogowski, s. 154. Bu konudaki öneriler için bkz. Aydoğdu, s. 32 vd.

¹⁴⁴ Anayasa Mahkemesi'nin yargılamalarında çoğunlukla dava niteliğindeki yargılamalardaki gibi bir karşı taraftan söz edilemez. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi kararlarının aslı olarak mahkemeleri ve devletin diğer organlarını; ikincil olarak ise, idarî organları, ilgili tarafları, diğer kurumlar ile tüm özel hukuk kişilerini muhatap aldığı söylenebilir. Bu konuda bkz. Gawron/Rogowski, s. 156 vd.

¹⁴⁵ Göztepe Çelebi, s. 106; Gawron/Rogowski, s. 166. Anayasa Mahkemesi kararlarının devlet organları tarafından benimsenmesi ve uygulanmasında sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri de önemli bir yerde kabul edilebilir (Gawron/Rogowski, s. 166).

¹⁴⁶ Bkz. yuk. III, B, 2, b.

¹⁴⁷ Anayasa Mahkemesi ile diğer mahkemeler arasındaki ilişki hiyerarşik değil, işbirliği ilişkisi niteliğindedir (Gawron/Rogowski, s. 156).

¹⁴⁸ Miebach, s. 180.

verememekte,¹⁴⁹ sadece aleyhine başvuru yapılan kararı inceleyerek duruma göre ihlalin ortadan kaldırılabilmesi için dosyayı ilgili mahkemeye gönderebilmektedir. Bu nedenle, Alman hukukunda Anayasa Mahkemesi her hâlükârda farklı bir konumda değerlendirilmekte¹⁵⁰ ve Ortak Kurul ile arasındaki ilişki bir altlık üstlük ilişkisi değil, kendine has farklı bir ilişki olarak ifade edilmektedir.¹⁵¹ Bu kapsamda, Anayasa Mahkemesi'nin anayasaya uygunluk denetimi olan asli görevi kapsamında verdiği kararlarda yer alan hukukî değerlendirmelerle Ortak Kurul'un bağlı olmadığı; zira, Anayasa Mahkemesi'nin ilgili düzenlemelerin uygulanması noktasında diğer üst mahkemelerin sahip olduğu tecrübeye de sahip olamayacağı ifade edilmektedir. Ancak, Anayasa Mahkemesi, bir mahkeme kararına karşı yapılan anayasa şikâyeti kapsamında ilgili mahkemece belirli bir hükmün uygulanma şeklini Anayasa'ya aykırı bulmuş ise, bu kararın Ortak Kurul için de bağlayıcı olması gerektiği kabul edilmektedir.¹⁵² O hâlde, Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bir iptal kararı tüm mahkemeleri bağlayıcı nitelikte olmakla beraber, bu kararın verilmesi sürecinde yapılan yorum ve değerlendirmelerin genel bir bağlayıcılık etkisinden söz edilemeyecektir.¹⁵³ Diğer yandan, Anayasa Mahkemesi, bir mahkeme kararında belirli bir düzenlemenin yorum ve uygulanma şeklini temel hak ihlali olarak kabul etmiş ise, bu değerlendirme diğer mahkemeler ve bu kapsamda Ortak Kurul için de bağlayıcı etkiyi haiz olacaktır. Böylece Alman hukukunda, anayasa şikâyeti üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan değerlendirmelerin diğer mahkemeler ve Ortak Kurul için bağlayıcı olduğu; bu nedenle, Ortak Kurul ile Anayasa Mahkemesi arasındaki içtihat farklılığının ortaya çıkmasının mümkün olmadığı söylenebilir.

Esasen Alman hukukundaki değerlendirmelere temel teşkil eden esasların tamamı Türk hukukunda Anayasa Mahkemesi'nin görevi ve diğer yüksek mahkemeler karşısındaki konumu bakımından da aynen geçerli kabul edilebilir. Ancak, yukarıda¹⁵⁴ detaylı olarak değinildiği gibi, somut uygulama bu yönde olmayıp Anayasa Mahkemesi kararları diğer yüksek mahkemeler tarafından reddedilerek bağlayıcılık etkisinden yoksun şeklinde değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle, kanaatimizce, Anayasa Mahkemesi mevcut bir yüksek yargı organı içtihadının değerlendirilmesi suretiyle bireysel başvuru hakkında karar verecek ise, yine Ortak Kurul sürecinin

¹⁴⁹ Gawron/Rogowski, s. 165. Alman hukukunda, istisnâ bazı durumlarda temyiz aşamasında uyuşmazlığın esası hakkında yeni bir karar verilebilmektedir (ZPO § 563/3)

¹⁵⁰ Anayasa Mahkemesi'nin en yüksek mahkeme statüsünde mi yoksa yüksek mahkemelerden biri konumunda mı olması gerektiği ve bu kapsamda içtihat aykırılıkları hâlinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda çeşitli tartışma ve görüşler için bkz. Miebach, s. 174-179.

¹⁵¹ Miebach, s. 184-188.

¹⁵² Miebach, s. 190-195.

¹⁵³ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Jan Ziekow, "Die Bindungswirkung der Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts", Heft 10, 1995, JURA, s. 522 vd; Yaşar Tunç, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı Konusuna Farklı Bir Bakış", S.47, 2010, Terazî Hukuk Dergisi, s. 31 vd.

¹⁵⁴ Bkz. yuk. III, B, 3, b.

işletilmesi veyahut Adalet Bakanlığı haricinde ilgili yüksek yargı organının da Anayasa Mahkemesi'ne görüş sunabilmesi mümkün kılınmalıdır (Karş. 6216 sK m. 49/2). Belirtmek gerekir ki, bireysel başvuru yolunun Türk hukukundaki¹⁵⁵ kısa tarihi¹⁵⁶ göz önüne alındığında henüz bu istisnâi başvuru yolunu farklı bir sistemsel sürece dahil etmek ve bu yönde tavsiyelerde bulunmak için erken olduğu da düşünülebilir. Burada yapmaya çalıştığımız tespit, bu başvuru yolunu uygulayan Anayasa Mahkemesi'nin de diğer yüksek yargı organları gibi içtihat birliğini sağlamak için görev üstlenmesi ve içtihat birliğini zedeleyici uygulamaların bir şekilde terk edilmesi gerektiğidir. Nitekim, Alman hukukunda dahi olması gereken hukuk bakımından bu yönde bir görüş ileri sürülmüştür. Buna göre, yüksek mahkemelerden birinin içtihadından farklı yönde karar verilmek istenmesi hâlinde, Anayasa Mahkemesi ve diğer yüksek mahkemelerden oluşan, Anayasa Mahkemesi ve Ortak Kurul'un üzerinde bir *Yüksek Ortak Kurul* oluşturulabilir. Bu Yüksek Ortak Kurul, sadece içtihat birliğini sağlamaya yönelik ve sadece mevcut bir içtihattan farklı yönde karar verilmek istenmesi hâlinde toplanacağından Anayasa Mahkemesi'nin özel aslî görevine müdahale edildiği de söylenemeyecektir.¹⁵⁷ Böylece, ilgili yüksek yargı organı, resmî bir şekilde görüş ve değerlendirmelerinin gerekçelerini sunarak sürece kısmen veya Yüksek Ortak Kurul üyesi olarak dahil olabilecek ve bu şekilde ortaya çıkan kararı ve gerekçelerini de psikolojik ve hukukî olarak daha rahat bir şekilde benimseyebilecektir. Zira, içtihat birliğinin sağlanması görevi her bir yüksek yargı organının da görevidir ve bu nedenle bu sürece katkı sağlanması her bir yüksek yargı organının bu görevinin doğal bir sonucudur. Kuşkusuz, bu görüşümüz, Anayasa Mahkemesi'nin konumu bakımından eleştirilebilir ve daha farklı çözümler sunulabilir; ancak, Anayasa Mahkemesi kararları bağlayıcıdır şeklinde bir değerlendirme -her ne kadar mevcut düzenlemeler kapsamında kanaatimizce de yerinde olsa da- içtihat farklılıklarını ortadan kaldıramamıştır. O hâlde, farklı çözüm önerileri değerlendirilerek hukuk güvenliği ve hukuk devleti ilkelerine uygun bir içtihat birliği sağlanmalıdır.

SONUÇ

Bir hukuk kuralının yorumlanması ve somut olaya uygulanması sürecinde birden fazla farklı görüş ve bu farklı yargı kararı ortaya çıkabilir. Bu, hukukun gelişim sürecinin doğal bir aşamasıdır. Ancak, bu farklılığın bir aşama olarak kalması ve nihayetinde belirli bir sonuca ulaşılması gerekir. Bu noktada, kanun yolları ve bu kapsamda özellikle temyiz, hukuk kurallarının

¹⁵⁵ Esasen Alman hukukunda da içtihat birliğinin sağlanması ve bu amaçla kurulan Ortak Kurul karşısında Anayasa Mahkemesinin konumu da tartışılmıştır. Bu noktada, Ortak Kurul'un Anayasa Mahkemesi tarafından karara bağlanması gereken hukukî meseleler hariç olmak üzere, diğer yüksek mahkemelerin içtihatlarının yeknesaklığı açısından temel önem taşıyan hukukî meseleler hakkında karar verebileceği yönünde değişiklik önerileri de getirilmiştir Bkz. Miebach, s. 174 vd.

¹⁵⁶ Türk hukukunda bireysel başvuru yolunun gelişimi için bkz. Alpaslan, s. 94-105.

¹⁵⁷ Miebach, s. 201-202.

farklı alt derece mahkemelerince farklı uygulanmasını engellemek için etkili bir araçtır. Temyiz incelemesiyle görevli yargı mercinin tek bir mahkeme olarak yapılanması da bu etkiyi artırmaya elverişlidir. Diğer yandan, temyiz incelemesiyle görevli yargı organlarının da kendi içerisinde ve benzer konulara ilişkin olduğu ölçüde diğer yargı kollarındaki temyiz incelemesiyle ilgili görevli organlar ile uyum içerisinde çalışması gerekir. Daha açık bir ifadeyle temyiz, sadece belirli bir yargı kolunda değil tüm hukuk sisteminde hukukun yeknesak uygulanmasını sağlamaya hizmet etmelidir.

Temyiz kanun yolu haricinde Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru yolu kapsamında yargı içtihatlarına yön verdiği ve hatta çeşitli yargı kollarına mevcut içtihatlarda yer alan gerekçelerin temel hak ihlali sonucunu doğurduğuna karar verdiği görülmektedir. Bu nedenle, özellikle bireysel başvuru işlevi kapsamında Anayasa Mahkemesi de hukukun ülke çapında yeknesak uygulanması sürecine doğrudan etki eder hâle gelmiştir. Bu etki, Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı kapsamında değerlendirilebilir de özellikle belirli seviyede istikrar kazanmış uygulamalara yönelik verilen ihlâl kararlarının diğer yargı kollarındaki yüksek mahkemeler tarafından eleştirildiği, kabul edilemediği ve uygulanmadığı da görülmektedir. Bu durum, neticede hukuk birliğini zedelemekle de kalmamakta bir hukuk devletindeki en yüksek yargı organları arasında alenî bir anlaşmazlığa dönüşmektedir.

İşte gerek farklı yargı kollarındaki yüksek mahkeme kararları gerekse bu mahkemelerin içtihatlarına yönelik bireysel başvuru kararları arasındaki birliğin ve düzenin sağlanması gerekir. Bu noktada akla gelen ilk kurum olan içtihatların birleştirilmesi, gerek sadece belirli bir yargı kolu içinde sonuç doğurması gerekse içtihat farklılığı süreklilik kazandıktan sonra uygulanması nedeniyle içtihat farklılıklarını engelleyici nitelikte değildir. Bu nedenle, karşılaştırmalı hukukta yer alan çözümler de dikkate alınarak yeni bir yapı kurulmalı, yargılamada birlik sağlanmalıdır. Bu noktada, Uyuşmazlık Mahkemesi'nin görevlerini de haiz olan yeni bir mekanizma ile yargı koluna ve farklı yargı kollarındaki benzer konuların uygulanmasına yönelik içtihat farklılıkları istikrar kazanmadan giderilmelidir. Mevcut bir içtihattan farklı yönde karar vermek isteyen yargı koluna ait ilgili yüksek mahkeme dairesinin talebiyle süreç başlatılabilir ve içtihat farklılığı olan yargı koluna ait yüksek mahkeme üyelerinden oluşan ortak bir kurul oluşturulmak suretiyle ortak bir karar alınabilir. Böylece sürece dahil olan her bir yüksek yargı organı da ortaya çıkan kararı daha rahat bir şekilde benimseyebilir. Belirli bir yüksek yargı içtihadının değerlendirilmesini gerektiren konularda Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru dosyaları bakımından da benzer bir süreç işletilerek konunun ortak bir kurul ile çözüme kavuşturulması düşünülebilir. Böylece, aslî olarak içtihat geliştirmekle görevli olan ilgili yüksek yargı organı sürece dahil olarak ilgili uygulamanın gerekçelerini sunabilir. Bu ihtimâlde, takdire göre ve Anayasa Mahkemesi'nin konumunu korumak amacıyla ilgili yüksek yargı organının sadece görüş sunması şeklinde bir tercihte bulunabileceği gibi oy hakkını haiz belirli bir sayıda üye gönderilerek ortak kurul oluşturulması da düşünülebilir. Ancak, her hâlükârda, ilgili yüksek yargı organı da bu sürece dahil edilerek neticede ortaya çıkan kararı benimsemesi ve ilgili yargı kolunda uygulaması sağlanabilir. Aksi hâlde, hem yüksek yargı organlarının kendi içerisindeki hem farklı yargı kollarında yer alan yüksek yargı organları arasındaki hem

de Anayasa Mahkemesi ile diğerk yüksek yargı organları arasındaki mevcut içtihat farklılıkları, uyumsuzluk, *çekişmenin* devamı hukuk devleti ilkesiyle açıklanamaz boyutlara ulaşma tehlikesi altındadır.

KAYNAKÇA

- Akkan M, Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku, 15. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Akkaya T, “Temyize Başvuru Hakkının Sınırlandırılması ve İzne Bağlı Temyiz Sistemi”, C. I, 2009a, Halûk Konuralp Anısına Armağan, Yetkin Yayınları, Ankara, ss. 65-101.
- Akkaya T, Medenî Usûl Hukukunda İstinaf, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009b.
- Akyel R, “Bir Hesap Yargısı Olarak Sayıştay”, S. 23, 2015, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, ss. 1-22.
- Alpaslan M E, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru ve Kararların Medenî Usûl Hukukuna Etkileri, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023.
- Arens P/Lüke W, Zivilprozessrecht I, 11. Auflage, C.H. Beck, München, 2020.
- Arslan R/Yılmaz E/Taşpınar Ayvaz S/Hanağası E, Medenî Usul Hukuku, 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- Atalı M, “Usûli Müktesep Hak Kavramı ve Bozma Kararının Bağlayıcılığı”, C. 44, S. 3, 2018, Yargıtay Dergisi, ss. 457-502.
- Atalı M/Ermenek İ/Erdoğan E, Medenî Usûl Hukuku, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023.
- Aydoğdu Y, “Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Gereğinin Yerine Getirilmesi Üzerine Denetim Mekanizması Önerisi: Anayasa Mahkemesi İcra Kurulu”, S. 200, 2023, Terazi Hukuk Dergisi, ss. 25-37.
- Beck’scher Online Kommentar-GVG, 20. Edition, München, 2023 (BeckOK-GVG/Yazar).
- Bilgin H, Bölge İdare Mahkemelerinin Kesin Kararları Arasındaki İçtihat Farklılığı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- Bulut U, Medenî Usûl Hukukunda Temyiz İncelemesinin Kapsamı ve Sınırları, Adalet Yayınevi, Ankara, 2023.
- Direnisa E, “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvurularda Uyguladığı ve Yorumladığı Medenî Usûl Hukuku Kuralları”, Legal Hukuk Dergisi, C. 17, S. 198, 2019, s. 2421-2496.
- Dülger M V/Taşkın Ş C, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2023.
- Ermenek İ, Medenî Usul Hukukunda Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.
- Ercevhahir M, Medenî Usûl Hukukunda Usûli Müktesep Hak, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023.
- Gawron T/Rogowski R, “Die Wirkung des Bundesverfassungsgerichts”, 2. Auflage, Springer, 2015, Handbuch Bundesverfassungsgericht im politischen System, ss. 153-168.
- Göztepe Çelebi E, “Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı”, S.33, 2016, Anayasa Yargısı Dergisi, ss. 93-118.
- Gözübüyük A Ş, “Sayıştay”, S.3, 1962, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, ss. 303-318.
- Gündoğdu S B, Medenî Yargıda Usûl Kurallarına Aykırılığın Anayasa Mahkemesi’nce Bireysel Başvuru Yoluyla Denetlenmesi, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021.

Güzel A, “İçtihat Uyuşmazlığı Nedeniyle Adil Yargılanma Hakkının İhlali”, C. 3, S. 78, Çalışma ve Toplum, s. 1993-2042.

Karşı A, Medeni Muhakeme Hukuku, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020.

Kızılyel S, “Danıştay İçtihatları Birleştirme Usulünün Formel İşleyişi Üzerine”, S. 119, 2015, TBBD, s. 115-142.

Kuru B, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. I, 6. Baskı, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001a.

Kuru B, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. IV, 6. Baskı, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001b.

Kuru B, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, 6. Baskı, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001c.

Kuru B, İçtihatların Birleştirilmesi Yolu ile İlgili Bazı Sorunlar, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977 (Sorunlar).

Kuru B/Aydın B, Medenî Usul Hukuku, C. I, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024a.

Kuru B/Aydın B, Medenî Usul Hukuku, C. II, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024b.

Miebach K, Der Gemeinsame Senat der obersten Gerichtshöfe des Bundes, Duncker&Humblot, Berlin, 1971.

Musiak H J/Voit W, Grundkurs ZPO, 16. Auflage, C.H. Beck, München, 2022.

Özkan G, “Mukayeseli Hukukta İçtihat Farklılığının Giderilmesi, İdari Uyuşmazlıklarda Hızlandırma Müesseseleri ve Türk İdari Yargısı İçin Öneriler”, Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu 155.Yıl, 10-11 Mayıs 2023, Danıştay Yayınları, Ankara, 2023, s. 75-149.

Özekes M, “Gerçek Bir İçtihat: 9. Hukuk Dairesi’nin Belirsiz Alacak ve Sürpriz Karar Yasağıyla İlgili Emsal Kararı”, <https://blog.lexpera.com.tr/gercek-bir-ictihat-9-hukuk-dairesinin-belirsiz-alacak-ve-surpriz-karar-yasagiyla-ilgili-emsal-karari/#fn6>, s.e.t. 20.06.2024.

Özekes M, Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku, 15. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Özekes M, 100 Soruda Medenî Usûl Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi (İstinaf ve Temyiz), 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016.

Özekes M, “Yargılama Bütünlüğü İçinde Medenî ve İdarî Yargıya Bakış ve Değerlendirme”, S. 23, 2024, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, ss. 1-50.

Öztek S, “HUMK m. 427’deki Kesinlik Sınırının Temyiz Kanun Yolunun Amacı Bakımından Değerlendirilmesi ve Anayasa Mahkemesinin 20.1.1986 Tarihli Kararı”, S.2, 1987, MÜHF-HAD, ss. 62-74.

Öztek S, “Temyiz Kanun Yolunun Tarihçesine İlişkin Bazı Tespitler”, S. 2, 2015, MÜHF-HAD, ss. 119-127.

Öztek S, Türk Medeni Yargılama Hukukunda İstinaf ve Temyiz, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

Pekcanitez H, Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukunda Yabancı Para Alacaklarının Tahsili, 3.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1998.

Pekcanitez H, “Mukayeseli Hukukta Medeni Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikâyeti”, C. 12, 1995, Anayasa Yargısı Dergisi, ss. 257-287.

Pekcanitez H, “Yargıtay Yönünden Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Değerlendirilmesi”, S. 144, 2019, TBBD, ss. 383-419.

Pekcanitez H/Meriç H, Medenî Usûl Hukukunda Fer’i Müdahale, 2. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020.

- Postacıoğlu İ E/Altay S, Medenî Usûl Hukuku Dersleri, 8. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020.
- Şahin C/Göktürk N, Ceza Muhakemesi Hukuku, 14. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2023.
- Tanrıver S, Medenî Usul Hukuku, C. I, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- Tanrıver S, Medenî Usul Hukuku, C. II, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022.
- Tunç Y, “Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı Konusuna Farklı Bir Bakış”, S. 47, 2010, Terazi Hukuk Dergisi, ss. 29-39.
- Ulusoy A D, Türk İdare Hukuku, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023.
- Yılmaz E, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. II, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021a.
- Yılmaz E, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. IV, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021b.
- Yılmaz E, “Uygulamada Amacına Ulaşamayan Belirsiz Alacak Davasına İlişkin Hüküm Yürürlükten Kaldırılmalıdır”, C. 18, S. 2, 2021c, YÜHFD, ss. 695-726.
- Yılmaz E, “İçtihadı Birleştirme” veya “Adaletteki Çelişkiye Son Verme” İhtiyacı”, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2000, ss. 3-21.
- Yılmazoğlu Y E, “İçtihat Farklılıklarının Temel Hak ve Özgürlükler Yönünden Değerlendirilmesi”, S. 13, 2019, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, ss. 551-622.
- Yılmazoğlu Y E, “Temyiz İncelemesinin ‘İçtihat Eksenli’ Yaklaşım ve Danıştay İçin Çözüm Önerileri”, S. 156, 2023, Danıştay Dergisi, ss. 65-135.
- Ziekow J, “Die Bindungswirkung der Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts”, Heft 10, 1995, JURA, ss. 522-529.